

Ontvangst-Centrum Gerepatrieerde Krijgsgevangenen

WEERT

4145

- 1. Datum aankomst in Centrum : 23 Mei 1945
- 2. Naam en Voornamen : Pol, Johannes Jan
- 2a. Wanneer en waar gemeld of gearresteerd? : 3 Juni 1943 Amersfoort

**Belevnissen uit het begin van mijn
krijgsgevangenschap
welke duurde van 3 juni 1943 tot 3 juni
1945**

- 3. Geboorteplaats en -datum : Amersfoort 1920
- 4. Beroeps, Reserve of Dienstopdracht : [handwritten]
- 5. Rang en Wapen : [handwritten]
- 6. Datum laatste bevordering : [handwritten]
- 7. Onderdeel, waarbij ingedeeld op 15 Mei 1940 : 24 B.I.
- 8. Functie op dien datum : [handwritten]
- 9. Stamboeknummer : [handwritten]

**SOLDAAT JOHANNES JAN POLS
kgf 106733**

- 10. Datum van aanvang krijgsgevangenschap : 3 Juni 1943
- 11. Krijgsgevangenkampen, waarin achtereenvolgens
verbleef werd gehouden : Alkmaar, Mückberg,
Dohansen

- 12. Krijgsgevangennummer : 106733 XI 4
- 13. Naam en adres naaste familie : W. Pol - Meyer, Bachstraat 28,
Hasseltlaan 36, Vlaardingen
- 14. Adres tijdens het buitengewoon verlof : W. Pol - Meyer, Bachstraat 28,
Hasseltlaan 36, Vlaardingen

- 15. Uitbetaald voorschot : [handwritten]
- 16. Was de verzorging gedurende de krijgsgevangenschap : goed, middelmatig of slecht? : Slecht

- 17. Welke werkzaamheden werden aan U opgedragen? : Werk in Krijgsgevangenkamp

INHOUDSOPGAVE.

1.	Notities bij Johannes Jan Pols	3
2.	Melding in Amersfoort	4
3.	Stalag XI-a Altengrabow.....	7
4.	Stalag IV-b Mühlberg.....	16
5.	Op Arbeitskommando	25

1. Notities bij Johannes Jan Pols

Persoonlijke gegevens Johannes Jan Pols 106733.

Hij is geboren op [12 maart 1920](#) in [Maassluis](#).

Hij is overleden op [3 augustus 1967](#) in [Groningen](#), hij was toen 47 jaar oud.

Voorouders (en nakomelingen) van Johannes Jan Pols

[Johannes Pols](#)

1853-1895

[Jannetje Bos](#)

1862-1932

[Jan de Weijer](#)

1870-1920

[Hendrina de Haas](#)

1871-1944

[Jan Pols](#)

1890-1969

[Teuntje de Weijer](#)

1897-1978

Johannes Jan Pols

1920-1967

1943

[Wilhelmina Meijer](#)

1921-2008

Gezin van Johannes Jan Pols

Hij is getrouwd met [Wilhelmina Meijer](#) op [2 juni 1943](#) te [Vlaardingen](#), hij was toen 23 jaar oud.

NB. Hij trouwde 1 dag voordat hij in krijgsgevangenschap zou worden afgevoerd.

Kind(eren):

[\(Niet openbaar\)](#)

[\(Niet openbaar\)](#)

[\(Niet openbaar\)](#)

[\(Niet openbaar\)](#)

Johannes Jan Pols was in 1940 soldaat bij het Regiment Jagers.

Het dagboek is eerder gepubliceerd op <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-pols/R5.php>.

Copyright

De voorliggende digitale versie wordt beschikbaar gesteld via

<https://www.genealogieonline.nl/stamboom-pols/R5.php> en www.krijgsgevangen.nl.

Het uploaden naar websites als www.anzdoc.com, www.ecitydoc.com en andere vergelijkbare websites en daarmee het digitaal beschikbaar stellen van deze publicatie aan derden, is expliciet NIET toegestaan en wordt beschouwd als een overtreding van de auteurswet.

E. van der Most ©

10 juni 2020

2. Melding in Amersfoort

Op 29 april 1943 kwam de grote slag, n.l. de bekendmaking dat de voormalige Nederlandse weermacht weer in krijgsgevangenschap moest worden weggevoerd.

Maandag 31 mei 1943

Op 31 mei kwam de bekendmaking dat de Jagers zich in krijgsgevangenschap moesten begeven. Het viel niet mee. Vooral het afscheid viel tamelijk zwaar, vooral voor degenen die achterbleven, terwijl je niet weet wat er met je gebeurt en waar je heen gaat.

Woensdag 2 juni 1943

Vandaag in Vlaardingen getrouwd.

Donderdag 3 juni 1943

's Morgens op Hemelvaartsdag 09.12 u vertrokken wij naar Amersfoort, waar wij ons moesten melden.

Je zag al direct verscheidene andere lotgenoten, waarvan wij er verscheidene kenden.

Voor het station Amersfoort stond een wagen van Van Gend en Loos die de koffers voor ±75 ct per stuk naar het kamp bracht. Maar het ging er dikwijls zo wild naar toe dat verschillende koffers sneuvelden.

Wij waren met ons drieën, want op Station Maas te Rotterdam ontmoetten wij een kennis van J. Beekhuysen n.l. Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735), wegens zijn grootte. Puck zijn koffer had het te pakken gekregen tijdens dat vervoer met Van Gend en Loos en was geheel opengescheurd. Toen wou men nog dat hij de vracht ervoor betaalde, maar na wat ruzie zijn wij hem zonder betalen gesmeerd.

Vlak voor het kamp moesten wij afscheid nemen van familie van Joop die ons weggebracht hadden. Mijn vrouw, mijn twee oudste zussen met aanstaande zwagers en mijn neef waren niet verder meegegaan dan Station Vlaardingen, wat ik ver genoeg vond, want zo'n laatste half uurtje zit je elkaar toch maar aan te kijken en je weet toch niet wat je zeggen moet. Maar enfin na afscheid genomen te hebben van Joop's familie gingen wij het kamp binnen. Het binnengaan viel niet mee, want direct toen je binnen de schildwachten was gepasseerd, dacht je: "Nu kan ik niet meer terug. Nu ben ik erbij!" Maar lang te denken had je niet. Je moest verder.

Een barak binnen waar je een formulier moest invullen. In de tweede afdeling van die barak had je in alfabetische volgorde verschillende afdelingen. Ik moest natuurlijk bij de P zijn.

Stamkaart inleveren, met het pas door je ingevulde formulier, je wordt ingeschreven en weer verder ging je. Degenen, die een Bescheinigung (*Blauwe Ausweis*) hadden, kregen bij de uitgang van de barak een stempel erop en moesten links af naar de uitgang van het kamp, waar ze bij toning van deze Bescheinigung met stempel eruit mochten.

Wij moesten rechtsaf en werden in een barak ondergebracht waar langs de kant niets anders lag dan wat houtwol wat we 's nachts wat moesten uitspreiden om op te slapen. Na een paar uur kregen we middageten ±3 grote aardappels (zwarte), gekookt in schil en rode kool die gedroogd was en nu een gele kleur had. Nu de meeste aten het niet eens op want het was een vies geknoei en het stonk nogal ook, maar later zouden we het wel leren waarderen. Maar we hadden nog brood genoeg bij ons dus aten we dat. Dien middag ontmoetten we een dienstmakker van Puck, n.l. Frans Theuns (kgf 106732) uit Breda, dus vormden wij een ploegje van 4 man.

Ook was er nog een soldatenmoeder in het kamp, een dame van het Rode Kruis. Daarvan kregen wij een voetbal en wat tennisballen om mee te sporten. Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735), vroeg of ze niet voor een koffer kon zorgen, al kostte hij fl 40,00. Nu de volgende dag bracht ze een mooie houten koffer mee en het kostte hem geen cent. Er waren er

ook die helemaal zonder extra kleding of zo gekomen waren. Nu die kregen ook wat van haar. Dien avond was er nog bezoek en Joop's familie, die dat 's morgens vernomen hadden, kwamen ons nog opzoeken. Die avond kregen we kuch. (1 kuch voor 5 man) en leverpastei.

Vrijdag 4 juni 1943

De volgende dag was het weer wachten op degenen die zich dan moesten melden. We zagen verschillende kennissen. Verder kaartten we een beetje en liepen wat rond. 's Middags kregen we rode kool gestampt dat smaakte beter als de vorige dag want nu hadden we 's morgens de gekookte aardappels eerst gepeld.

's Avonds was er weer bezoek: Joop's familie was er weer. Dien avond vertrokken we. Waarheen wist eigenlijk niemand precies. Men sprak over Altengrabow bij Maagdenburg wat dan ook later uitgekomen is. Om 7uur moesten we verzamelen en werd er weer eens appèl gehouden door alle namen voor te lezen. Dat duurde altijd een hele poos. Om over zevenen marcheerden we af. Iedere keer een ploeg van 30 man te gelijk met aan iedere kant een gewapende Duitser.

Het kamp (*Amersfoort*) was dicht bij de spoorlijn dus dat was gelukkig niet zo ver lopen. Daar stond de trein. Met 30 man in één beestenwagen, waar een pak houtwol in lag om 's nacht op te slapen. Boven in de wagon waren een paar openingen met gaas ervoor.

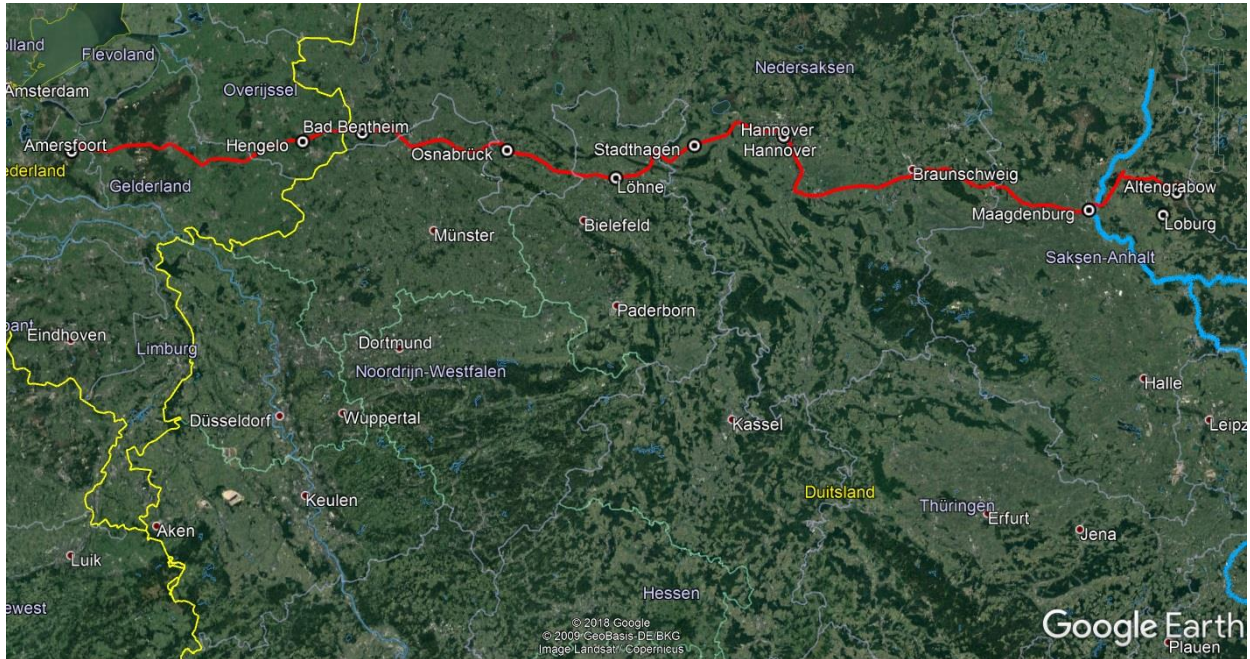
We gingen op de koffers staan en konden dan met 3 man voor een raampje naar buiten kijken. We kregen eerst nog kuch met worst en toen ging de deur dicht en zaten we opgesloten. Langs de hele spoorlijn stond het zwart van de mensen. Om even acht uur vertrok de trein. Dat was weer een vreemd moment. Alles zong vaderlandse liederen. Er werd gewuifd met oranje, takken groen en zakdoeken. Overal langs de overwegen enz. stonden mensen te wuiven en ons sterkte toe te roepen. We gingen over de Veluwe naar Apeldoorn en Enschede en kwamen ongeveer in het donker te Oldenzaal aan, de laatste plaats in Nederland. Daar bleven we een aardig tijdje en het bleek dat in Duitsland de treinen met een minimum vastgesteld aantal wagons moeten rijden. Want na dat we een poosje gestaan hadden gingen we rangeren. Onze deuren bleven natuurlijk steeds gesloten en we voelden dat verschillende wagons werden aangekoppeld, maar nu met echt vee, want we hoorden koeien loeien en in de tijd van een wip was de hele trein aan het loeien. Maar eindelijk gingen we verder. We kwamen nu over Bad Bentheim. Daarna over Osnabrück. Dat was tamelijk zwaar beschadigd. Langs de spoorweg was niets als puin. Op verschillende grote rangeer-terreinen bleven we verscheidene uren staan. Wagons werden af en aan gekoppeld. We werden het ontzettend zat. Liggend ging niet fatsoenlijk. Je lag net als de lepeltjes in een lepeldoosje om en om en ontzettend hard. Soms werden we even gelucht en kregen we brood. We kwamen door streken waar het tamelijk bergachtig was. Alles ging ontzettend langzaam.

Zaterdag 5 juni 1943

Tegen de avond (zaterdag) kwamen we langs Braunschweig. Hier ging Frans, die al verscheidene malen erom gevraagd had, naar een dokter, omdat hij niet goed was. We bleven daar toch weer verscheidene uren staan omdat we op een andere locomotief moesten wachten. We werden gelucht en kregen water. Eindelijk gingen we weer verder, een tweede nacht in die trein tegemoet. Het was een nachtje om nooit te vergeten. De volgende morgen kwamen we eindelijk langs Maagdenburg (*passeerden we de rivier de Elbe*) en reden we weer in westelijke richting¹). We hadden dus een grote omweg gemaakt. Eindelijk tegen 11 uur bereikten we ons doel, een doorgangskamp bij Altengrabow. Dus na ongeveer 40 uren reizen waren we er. Gammel, moe en beroerd, niet uit de kleren geweest moesten we nog ongeveer 20 minuten lopen.

¹ De meeste Nederlanders volgden na Maagdenburg een route over Loburg, wat een reis in oostelijke richting betekende. Nu aangegeven is dat er een bocht werd gemaakt en er weer in westelijke richting werd gereden, kan het bijna niet anders, dan dat ze na Maagdenburg naar Burg zijn gereden, waar overgestapt werd op de smalspoorbaan die over Grabow, Theessen, Wüsten-jerichow, Magdeburgerforth naar Dörnitz reed. Een deel van deze lijn is tegenwoordig weer in gebruik als museumspoorlijn.

Dat viel niet mee met die zware koffers. Maar eindelijk zagen we andere Hollanders, de Grenadiers staan, klaar om eten te halen. In het kamp ernaast, afgescheiden met dubbele prikkeldraadversperringen zaten de beroeps onderofficieren. Wij kwamen in de afdeling daarnaast. We werden ondergebracht in barakken met houten stellingen langs de kant drie hoog waarin we moesten slapen. Zo gingen in een tamelijk kleine ruimte 200 man.

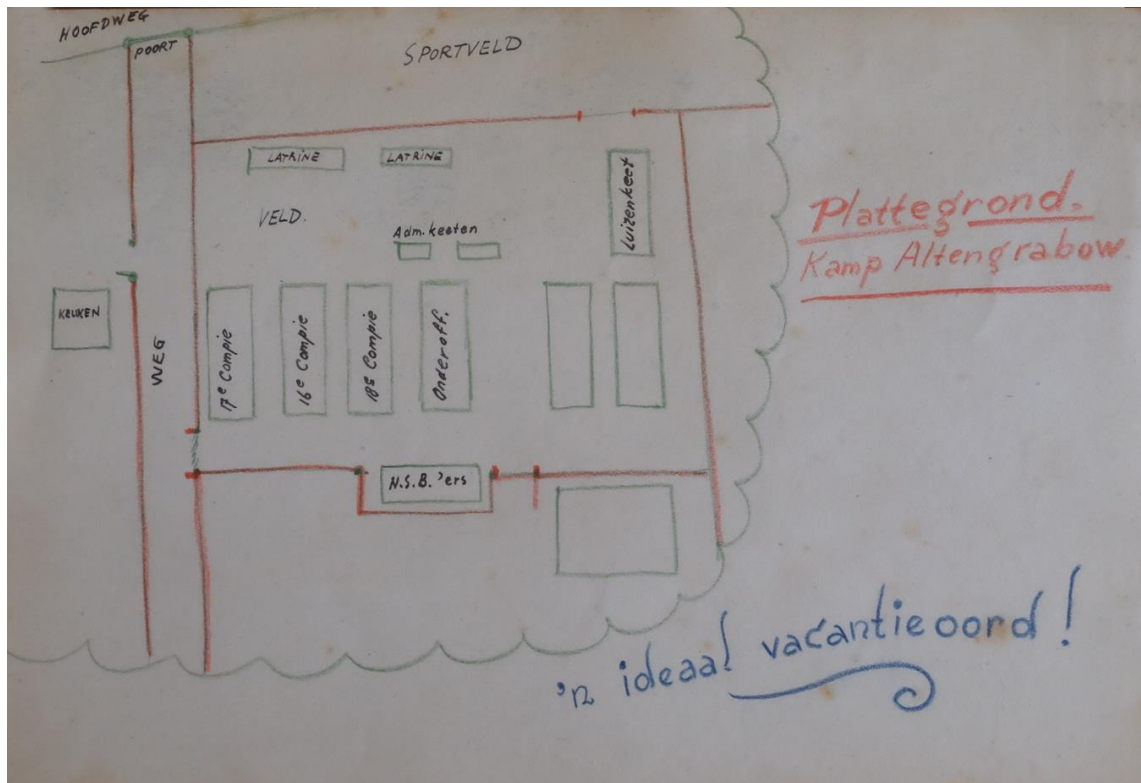

De reisroute vanaf Amersfoort naar Altengrabow (reconstructie E. van der Most op een ondergrond van Google Earth 2018).

3. Stalag XI-a Altengrabow

Zaterdag 5 juni 1943

Aankomst in Stalag XI-a Altengrabow.

Plattegrond van het zogenaamde Vorlager waar ook soldaat Pols werd ondergebracht (tekening door W.J. van der Zwaan, kgf 108469 (Stadsarchief Breda))

De paardenstallen in Stalag XI-a Altengrabow in 2000 (collectie Tjepkema)

Zondag 6 juni 1943

De eerste nacht moesten we zo op de planken slapen. Het was zondag en als je er aan dacht, dat je anders met je pakje deftig aan liep en nu hier zat als een beest achter prikkeldraad, werd je haast wild. We kregen die dag nog niets te eten ook. Ze dachten zeker jullie hebben nog genoeg. Nu we hadden in de trein ons eigen brood opgegeten dus de kuch die we dan kregen hadden we nog. Maar omdat we nogal moe waren sliepen we die nacht op de planken toch wel. De volgende morgen werden we ontluisd alsof we onder het ongedierte zaten. Dekens, kleding alles en wij naakt onder de douche. Onze koffers hadden we de vorige dag al naar een zolder in de afdeling van de Grenadiers gebracht. We kregen toen ook een preek van zo'n gooser, dat we onder de Duitse oorlogswetten stonden en dat bij elke ontvluchtingspoging direct geschoten werd. Datzelfde hadden we in Amersfoort ook al gehoord. Dit kamp werd bovendien bewaakt door honden. Na de ontluizing gingen we ook in de afdeling van de Grenadiers in dezelfde barak als waar op zolder onze koffers stonden. Dat was dus een druk gepraat in 't begin. Kennissen zagen elkaar en we hoorden direct al dat het hier niet zo best was. We waren verdeeld in compagnieën van 200 man, commandant een sergeant of vaandrig, die natuurlijk weer ondergeschikt was aan een Duitse commandant, soldaat, korporaal of onderofficier. Elke compagnie was verdeeld in groepen van 20 man, waarvan één van de jongens commandant was. Wij waren in de 8e compagnie, 1e groep, waarvan Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735), commandant was. Die dag kregen wij kofferinspectie. Van alle geruchten in Nederland, dat er zoveel werd afgenomen, was niets waar. Enkel kompassen, fototoestellen, zaklantarens, landkaarten en grote messen. Natuurlijk om eventuele ontvluchtingen tegen te gaan.

Nu de ligging van het kamp. Het is ongeveer 70 vierkante kilometers groot, dus geen kleinigheid. Er waren tientallen afdelingen in. Er zaten Polen, Russen en Fransen. De Fransen hadden het, geloof ik, nog het best, want ze gooiden wel eens sigaretten over het prikkeldraad als ze langs kwamen en we zagen ze nog al eens rijden met een wagen met pakketten. Maar voor hen was het een vast kamp en voor ons nog een doorgangskamp.

Schrijven mochten wij ook nog niet, hoewel ik wel een brief naar jongens in Duitsland (dus daar in 't binnenland) het kamp uit heb kunnen krijgen.

Ik hoop dat ze hem ontvangen hebben en naar mijn thuis hebben geschreven hoe ik het maakt, dan weten die tenminste ook wat. Tijdens het oponthoud van de treinreis te Brunswijk hebben wij ook nog een briefkaart verzonden maar ik betwijfel of hij aangekomen is. Van de Duitsers hier hebben we, evenals in Amersfoort, niet veel last. In Amersfoort hadden we meest Rijks Duitsers, waarvan verschillende het wel geloofden. Hier waren het meest ouderen en afgekeurden voor het front, zoals invaliden. Die was wat mank, die was weer een paar vingers kwijt, de meesten hebben wat. Maar de kampbewaking is streng. Overal gewapende Duitsers en op verschillende plaatsen van die huisjes op stellingen met bewapening en schijnwerpers.

De dagindeling was als volgt:

's Morgens 8 uur appèl, dus als je voor die tijd maar op was, meestal kwam ik tussen 1/2 7 en 7 uur eruit. Dan gingen we meestal even naar het sportveld wat lopen of we gingen direct weer naar binnen, wat kaarten of meestal op je bed liggen. Om 10 uur werd brood gehaald, meestal met 7 man één brood, soms met 6 man. Dat is dus maar een stukje van enkele centimeters. Daar moesten we dan 's avonds en de volgende morgen mee doen. Dus minstens de helft te weinig. De belegging was wel goed, vis, vlees, of kaas of jam met wat vet. Om + 11 uur, dus wel erg vroeg, werd soep gehaald. Die soep hier is iets aparts. Meestal water met wat zuurkool en augurken. Dus nog zuur ook, waar je nog schraler van wordt, en dan kan je dikwijls nog tot de bodem van je pannetje toe kijken. Soms waren er duivenbonen met wat stokvis. Augurken waren meestal van de partij en aardappels zag je meestal helemaal niet. Als je het op had was je vol van al dat water, je ging even naar een zekere plaats en leeg was je. Dan loop je om één uur al weer met honger in je lijf terwijl je aan dat grote stuk brood eigenlijk pas tegen de avond kon beginnen.

Wij hadden met ons vieren alles wat we van huis hadden meegebracht bij elkaar gelegd maar na een paar dagen was dat ook op, de sigaretten ook dus moesten we van ons rantsoentje etc. leven. Nu dat valt niet mee. Het beste is de hele dag op bed liggen en niets doen, dan heb je niet zoveel nodig.

Je verveelde je erg. Je liep maar wat rond, dan weer liggen, lopen, liggen, steeds niets te doen valt niet mee. 's Middags zagen we gelukkig bijna nooit iemand van de heren. Er waren er wel eens bij die je met een grote mond probeerden af te bluffen, maar andere zeiden: "Een grote mond geven zijn we gewend, dus je moet er ook maar aan wennen". Vooral de chef-kok of menagemeester (ik weet niet wat het voor een zwerver was) viel niet mee, maar je dacht maar: "man rol maar om".

's Morgens om 7 uur en om 1/2 2 uur ongeveer werd er kamille thee gehaald maar het was meestal niet veel bijzonders, dus gingen we het maar niet halen. Maar volgens de Russen, die we soms wel eens spraken, hadden we het nog goed want van hen waren in '41-'42 ongeveer 60% gestorven in dit kamp aan typhus en van honger. Bij die Russen konden sommige jongens die hun armbandhorloge nog hadden, dat ruilen tegen kuch en tabak. Dat werd dan ook veel gedaan. In onze barakken lagen op de slaapstellingen dunne papiermatrassen ± 2 cm dik. Het was wel niet veel beter als op de planken, maar het scheelde toch. In het begin werd er 's avonds nog al eens gevoetbald tussen Jagers en Grenadiers, waarbij de Jagers de Grenadiers een paar lesjes gaven maar je kreeg het eten er niet naar om 's avonds te gaan voetballen, dus dat was ook gauw gebeurd. We werden die eerste week 4 x ingeënt, 3 x tegen tyfus en 1 x tegen de pokken. Alleen de pokken kwamen bij sommige jongens flink opzetten, van de tyfusinenting had je geen last. We kregen ook een gevangenummer. Wij hadden 4 opeenvolgende nummers waarvan mijn nummer was 106733. Het waren net dezelfde soort plaatjes als de herkenningsplaatjes van dienst. Ook werden we gefotografeerd. We moesten daartoe met drie man tegelijk zo dicht mogelijk naast elkaar op een bank gaan zitten met een bordje met je nummer voor je borst. Je stond dan met drie man op één foto maar die hadden ze maar in drieën te snijden. Dat ging dus veel vlugger. Deze foto werd op je kaart bevestigd waarop ook je vingerafdruk was genomen. Je ziet de eerste week hadden we nog wat te doen, maar dat was spoedig gebeurd en de verveling vierde hoogtij en we lagen steeds maar op bed. We kwamen er meestal alleen af om naar een zekere plaats te gaan.

Staat- gehoor- teit	Nr. der Er- fennungs- marke	N a m e	V o n a m e	Geboorts- dag	Geboorts- ort	Ver- name des Vaders	Familie- name der Mutter	Name und Anschrift der zu benachrichtigenden Person	Dienstgrad	Truppenteil (in Rp. usw.)	Matr.Nr.	Ort und Tag der Erfangnahme	Verwundungen Verletzungen, Tod (Beerdigungsplatz)	Bemerkungen z. B. Angabe von anderen Lagern, bei Rückkehrfall oder Mangel an Platz
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
N	106719 XIA	ALSCHEEST	J. VAN- HEC	29-11-14	DELFT	ANTON	VOORDEK	VATER A. ALSCHEEST HARMENHONDAAN DELFT	SOLDAT	JAGERS		4-6-1943		4-6-1943 AMERSFOORT
N	106720 XIA	OVERBAAG	ADRIA- NUS	7-6-19	DELFT	LEBART	WOLFF	VATER G. OVERBAAG PIETERDIR. WJ DELFT		"		"		"
N	106731 XIA	HEERLDES- GEH	JAN	2-3-19	WILLEM	JHANN	SACKE	VATER J. HEERLDES WILLEM WJ DEEN HAAG		"		3-6-1943		"
N	106732 XIA	THEUNIS	PETRIUS	1-4-19	WILHEM- DRECHT	PETRIUS	DAMEN	VATER D. THEUNIS BURG. PASTOOR- STR. 14 GIMNEKEN		"		"		"
N	106733 XIA	POLS	JHANN- HEC	11-2-36	WILHEM- SLUIS	JAN	DE WOLFF	VATER N. POLS-MEYER WARTELLAAN 12 VLAARDINGEN		"		"		"
N	106734 XIA	BEEKHUYZEN	JHANN- HEC	11-11-30	ROTTER- DAM	KORNE- LIS	SIEP	VATER G. BEEKHUYZEN DIEPENBROEK STR. 25 VLAARDINGEN		"		"		"
N	106735 XIA	VAN DER BURG	HENDRIK	24-3-19	ROTTER- DAM	JHANN- HEC	NEERLIT	VATER J. V. D. BURG BELLAMYSTR. 13 ROTTERDAM		"	KNIL	"		"
N	106736 XIA	DE BRUIN	ENGEL	20-10-18	VUREN	KORNE- LIS	KOEK	VATER C. DE BRUIN AM 44 VUREN		"	JAGERS	"		"

Zagangsliste Stalag XI-a Altengrabow (Nationaal Archief collectie 2.13.98 inv. 42)

Zinken Erkennungsmarke van Stalag XI-a, zoals ook soldaat Pols kreeg (Kgf 106593, collectie E. van der Most)

Die knobbel was ook wat moois. Je had gewoon in een schuurtje een lange balk met daarachter een afgrondje en daar zat je dan gezellig naast elkaar op de balk.

Het klimaat is hier erg verschillend. De éne dag snikheet, 's morgens en 's middags ontzettend koud. Het is hier dan ook + 800 meter hoger dan in Nederland. Verschillende jongens zijn hier snip verkouden. Eén jongen is hier gestorven aan buikvliesontsteking. Hij was al ziek in Amersfoort maar ze hadden hem zo nog die twee dagen laten reizen.

De 12e juni op Zaterdag, kwam enige afleiding. Er kwamen nieuwe slachtoffers bij van het 2e, 3e, 9e en 11e Regiment Infanterie. Daarbij was ook nog een Vlaardinger, die beroeps was en dus zich niet gemeld had en van zijn bed gehaald was, met nog 100 anderen. Ze hebben hier ongeveer 3 dagen in de bak gezeten toen werden ze weer gewoon in het kamp gedaan. Van

één van deze nieuwe jongens wist Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735), een kuch te kopen voor 20 RM, is ongeveer fl 15,=. Je ziet wel een flink prijsje maar aan geld heb je hier ook niets. We kregen gelegenheid om het in te leveren en krijgen ervoor in het Hoofdkamp, zoals te zeggen, kampenningen om in de cantine te besteden, anders krijg je ze bij het afzwaaien terug. Voor shag was er zelfs al hier fl 85,= voor een 1/2 ons betaald. We kregen nog in die dagen een luchtalarm oefening. Bij 2x fluiten moesten we de barak in en bij 3x fluiten in de schuilloopgraven. Bij echt alarm kwam dan op elke hoek, volgens het zeggen van de Duitsers, een mitrailleur te staan, want je mag er niet boven uitkijken en niet roken. Maar wij denken dat die mitrailleurs zijn om je in bedwang te houden als er soms iets gebeurde, zoals uitwerpen uit vliegtuigen van pamfletten, wapens enz.

Toen de nieuwe jongens aankwamen gingen wij er direct op af voor nieuws maar die jongens wisten ook niet veel. Van de geruchten die hier gaan wordt je half gek. De ene dag zijn er een paar kleine Italiaanse eilandjes bezet en wordt er op Sicilië gevochten, de andere dag werd weer beweerd dat er niets van aan was. Er werd gevochten in Italië zelf, Turkije had doorgang verleend aan 4 legers, 2 Engelse en 2 Amerikaanse, dus ± een klein miljoen man, die al aan de Bulgaarse grens zouden staan enz. enz. Wij zouden al 10 x vertrekken en na 3 weken waren we nog hier. Eerst zouden we gaan naar Straatsburg waar al 1000 man van het beroepspersoneel heen was, dan zei men weer dat we naar Trier zouden gaan waar ook al beroepspersoneel heen was, we gingen naar Polen, we gingen daarheen enz., maar met dat al bleven we hier, hoewel we hier graag vandaan wilden, want we waren het zat genoeg. De Duitsers die hier rond liepen zeiden ook dat we eigenlijk al weg hadden moeten wezen, dus we denken dat er geen vervoersmiddel voor ons is. Dus misschien is er van die geruchten wel iets waar en dat ze daarvoor het vervoer nodig hebben. Als het zo is, dan wil ik nog wel een poosje hier blijven, want dan wordt er tenminste aan onze bevrijding gewerkt.

In de lucht was het in het begin nog al rustig, maar de laatste tijd horen wij ze vooral 's nachts nogal eens vliegen en wordt er in de verte flink geschoten. Berlijn krijgt dus zijn portie wel. Hier hebben we nog geen last gehad.

We hebben in ons kamp nu een aardig bandje met veel goede artiesten. De Grabow-swingboys, bestaande uit twee accordeonisten (Jan Polak & Theo Flemming, waarvan de laatste voor de radio speelde) een trompettist, een violist en 2 gitaarspelers. Verder verschillende goede zangers, voordrachtskunstenaars en een conferencier H. Ciere (kgf 106460), die verscheidene mooie liedjes op dit kamp gemaakt heeft, welke ik na de oorlog bij hem kan aanvragen. Verder hebben we juffrouw Snip & Snap die ook aardig uit de voeten kunnen.

's Avonds hebben we het rijk alleen, want dan zijn er geen Duitsers in het kamp en dan worden de voorstellingen gegeven. Vooral Snip & Snap kunnen aardig schimpen en steken geven op de Heren en de band speelt allemaal Engelse en Amerikaanse liedjes zoals: Alexander's Ragtime band; Lise, Likes nobody; A basket, a basket; enz. enz.

En op zo'n avondje vergeet je je leed een beetje, de tijd draait een beetje en je zit niet zoveel te piekeren. We moeten er toch door, dus maar maken wat er van te maken valt.

Dus de avonden draaiden soms nog wel. De middagen duurden het langst omdat we meestal om 11 uur al middageten (soep) aten.

Voor de gestorven grenadier hadden we op 25 juni 6 uur nog een kleine plechtigheid onder elkaar. Een minuut stilte.

De accordeonisten speelden daarna nog: "Ik had een wapenbroeder" en het "Wilhelmus". Hij werd begraven op 26 juni, waarbij aanwezig was een delegatie van de Grenadiers (38 man), een Franse veldpredikant en een Duits vuurpeloton. Op de kist lag de Hollandse vlag, terwijl er kransen waren van de Hollanders, Fransen en Duitsers.

Op 20 juni, zondag zijn er weer nieuwe bijgekomen van het 4e en 5e Regiment Infanterie, terwijl de andere regimenten ergens anders heen getransporteerd zijn. Bij deze jongens ontmoette ik mijn neef Johan van der Schaft (kgf 107951) en Piet Heyster (kgf 108056), een oud wielrenner. J.

v.d Schaft was afgekeurd door het militair hospitaal in Den Haag en dacht dus met die papieren bij zich teruggestuurd te worden, maar ze hielden hem toch.

Maandagmiddag 21 juni 1943

We kregen voor het eerst overdag luchtalarm, wat tamelijk lang duurde. De jongens gingen natuurlijk naar buiten om te kijken, maar dat was de Heren niet naar de zin en één schoot 2 x in de lucht. We moesten niet in de schuilloopgraven maar in de barakken, of liever gezegd: in de stallen, want het waren gewezen paardenstallen van de cavalerie, die nu wel schoon waren. De deuren moesten dicht en we gingen dus maar weer liggen rusten. Er werd wat geschoten in de verte, maar verder niets.

Dinsdag 22 juni 1943

Dinsdagmorgen weer zo iets en moesten we van het sportveld af terug naar de barakken. Wij mochten dat wel, want we vonden dat een teken dat er iets gebeurde, dat er meer gebombardeerd werd. Die zondag dat de nieuwe jongens aankwamen, dus toen we al \pm 18 dagen van huis waren, mochten we voor het eerst eindelijk eens naar huis schrijven. We hadden het al dikwijls gevraagd maar steeds werd gezegd dat dit een doorgangskamp was, dus dat we hiervandaan niet mochten schrijven en dat we iedere dag konden vertrekken. Nu kregen we eindelijk een krijgsgevangenenbriefkaart met antwoordkaart. Daar mochten we 30 woorden op schrijven, dat is wel niet veel maar we konden ze tenminste thuis iets laten weten, dus we waren al lang blij. Ik had wel een brief aan iemand meegegeven die geregeld het kamp in en uit kwam, om te posten, naar de jongens van "Benzo" in Berlijn, en ze gevraagd of ze voor mij naar huis wilden schrijven dat ik het goed maakte, maar ik betwijfel of die brief doorgekomen is. Maar nu zouden ze dan misschien wel iets horen van ons en over een week of vier kunnen we misschien antwoord terug ontvangen.

Gesport werd er niet veel meer met het oog op het eten dat we kregen. Maar om de beurt kregen jongens van de verschillende compagnieën gelegenheid wat te werken in de graansilo's en bij de spoorwegen. Bij onze aankomst hier was gevraagd wie vrijwillig wou werken in Duitsland, eerst aan de onderofficieren, waarvan er zich maar enkelen aanmeldden, later bij het inenten werd het ons ook gevraagd maar niemand gaf zich op. Maar dat werken in de graansilo's en bij het spoor deden de jongens wel omdat er ten eerste meer eten verstrekt werd en ten tweede omdat er misschien wel wat te roven was.

Woensdag 23 juni 1943

konden 38 man van onze compagnie gaan werken. Er werd geloot en Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735), viel er bij. Tussen de middag kwamen ze terug en Puck had een paar kilo aardappels op de kop getikt. Maar hij had ruzie gehad met de bevelvoerende korporaal die zeker een beetje van de partij was en alles even model wou doen. Dus Puck ging niet meer mee en tussen ons drieën werd er geloot wie 's middags mee zou gaan. Ik trof het lot maar de korporaal had al een andere ploeg samengesteld dus dat ging niet door. Het was maar gelukkig ook want toen de jongens terug kwamen, bleek dat ze erg hard hadden moeten werken.

We hadden ons vet bewaard van twee dagen dat we voor het brood kregen en 's avonds de aardappelen in gebakken. Het smaakte best al hadden we de man maar een klein beetje.

Donderdag 's middags 24 juni 1943

was er een verplichte voetbalwedstrijd tussen Jagers & Grenadiers, waarbij de Grenadiers weer eens een lesje kregen met 2-1. Bij de Grenadiers stond de oud-international sergeant E.G. Mul (kgf 106008) uit HBS in doel. Je woei toen haast van het veld af.

Deze week werden ook de technici bij ons uit de compagnieën gehaald en deze zijn 25 juni vertrokken, waarheen wisten ze zelf niet. Er zijn op het ogenblik 16 compagnieën hier in 't kamp, dat is dus ruim 3000 man. Daarnaast zijn er al \pm 1200 vertrokken, terwijl er ook regimenten zijn

die direct uit Holland ergens anders heen getransporteerd zijn. Het is nu zaterdag 26 juni en nog steeds zitten we hier in dit vervloekte kamp, maar de geruchten over vertrekken worden steeds talrijker. Men beweert nu weer dat we morgen vertrekken. Ik hoop het, want slechter als hier kunnen we het, geloof ik, niet krijgen.

We hebben vanavond nog een mazzeltje gehad. Sinds de laatste week hadden we niets meer gerookt. Dat is ook een moeilijk geval, want anders kon je als je honger had nog eens een sigaretje opsteken, dat scheelde nog. Vanavond nu had Frans een mazzeltje om bij de Rus een stukje scheerzeep te ruilen tegen 1 ons Russische tabak. Die tabak gaat best, ze is beter dan de meeste Belgische shag. Nu hebben we tenminste een paar dagen weer wat te roken en voelen ons als een koning zo rijk. Vooral Frans, die toch zo slecht buiten roken kan en de hele week al had geprobeerd iets op de kop te tikken, is in zijn nopjes.

Zondag 27 juni 1943

Het vertrekken van vandaag is weer loos alarm geweest. Het is tamelijk fris buiten, vooral vanmorgen. Zolang ik hier ben heb ik steeds mijn trui al gedragen en ik kan hem best hebben. We liggen het grootste gedeelte van de dag al op bed. Het eten is de laatste dagen gelukkig beter. Het is tenminste dikker en dus wat voedzamer en er zitten de laatste dagen gelukkig geen zure bommen in. De meeste dagen zijn de jongens overal hout aan 't slopen om te stoken en zodoende een potje bij te koken van wat ze meegebracht hebben, hoewel dat natuurlijk streng verboden is en met straf bedreigd wordt. Maar de spullen van de meeste zijn op en die straf liep meestal nog al met een sisser af. Vanavond zijn nieuwe troepen aangekomen van het 6e, 8e en 20e R.I. terwijl de reserve officieren (± 1500 man) ergens anders heen zijn getransporteerd, direct dezelfde dag uit Amersfoort vandaan. Van de nieuwe troepen die hierheen gekomen zijn, zijn twee jongens die een Ausweiss hadden en dus dachten naar huis te kunnen gaan, maar toch ook vastgehouden werden, te Oldenzaal uit de rijdende trein sprongen, na eerst de deur open gebroken te hebben. Een van hen moet zich tegen een paal dood gesprongen hebben. De andere is ontkomen. Bij deze jongens was één Vlaardinger n.l. Verschoor (kgf ?). Hij wist niet veel nieuws, enkel dat Wilton opnieuw zwaar gebombardeerd was, maar geen slachtoffers in Vlaardingingen of Schiedam.

Maandag 28 juni 1943

Niets bijzonders.

Hetzelfde geluid als altijd: 100 man van het beroepspersoneel zijn aangewezen om te vertrekken naar Frankfurt a/d Oder, maar dat zal wel morgen worden.

Onze geruilde tabak is ook weer op. Tot nu toe hebben we hier van het kamp nog niets geen sigaretten gezien, hoewel we toch ook wel op ons ransoentje recht zullen hebben. We hebben alleen nog maar een stukje eenheidszeep ontvangen. Van alle andere rantsoenen zoals: zeepoeder, melk, koffie, tabak, kaas, peulvruchten, aardappels, vlees enz. zien we niets of heel weinig, soms drijven er wel eens een paar bonen of stukjes aardappel in de soep. We boffen eigenlijk nog dat we op bed mogen liggen overdag want stoelen, banken of tafels zie je hier ook niet zodat je alles op bed doet, zoals eten, lezen, schrijven en liggen, want rechtop zitten gaat ook niet want dan stoot je je hoofd tegen de verdieping boven je.

Dinsdag 29 juni 1943

Vanmorgen bij het appèl, dat iedere morgen om 8 uur is en waarbij ze de telmanie schijnen te hebben, want iedere keer beginnen ze weer opnieuw te tellen, werden 195 man aangewezen om te vertrekken naar Dessau²). Het zal wel morgen worden eer ze vertrekken. Men beweert, zeker is het niet, dat ze gewoon voor de arbeidsinzet gebruikt worden en als hulparbeider gaan naar de Juncker fabrieken.

² Zij gingen naar het Arb.kdo 11/10, de Junker Motorenwerke te Asschersleben dat een dochteronderneming was van Junkers in Dessau.

Het zijn allemaal jongens met verschillende beroepen, vanaf kantoorbediende tot schoenmaker. Als ze voor de arbeidsdienst gebruikt worden, dan is dat in strijd met het volkenrecht en de wetten op de krijgsgevangenen, maar daar storen ze zich in andere dingen ook niet aan zoals: hygiëne, eten, schrijven naar huis, enz. enz.

Het beroepspersoneel (100 man) dat gisteren zou vertrekken, is vanmiddag vertrokken.

Heel den dag hebben verschillende jongens met oranje op gelopen voor de verjaardag van Prins Bernhard al was het dan alleen maar om de moffen te treiteren en vanavond toen we het rijk weer alleen hadden, want dan is er geen mof meer in het kamp (wel er buiten natuurlijk) was er weer een cabaret-avond waarbij verschillende artiesten voor het laatst optraden zoals de heer Ciere en Juffrouw Snap. Voor de aanvang werd een dagorder voorgelezen ter gelegenheid van de feestdag en speelde het orkest: "Wilt heden u treden en het "Wilhelmus".

U ziet we kunnen hier soms meer doen als in Holland, want daar hoef je dat niet te proberen.

Woensdag 30 juni 1943

De 195 man die gisteren aangewezen waren, zijn nog niet vertrokken. Er gaan weer geruchten dat er morgen 300 man aangewezen worden en daarna 2400 man tegelijk weggaan naar Saksen of bij Straatsburg.

Vandaag wordt ook verteld dat Sicilië gevallen is. We hopen maar dat het waar is. Vanmiddag zijn we wezen baden. Toen we langs de Fransen kwamen gooiden ze weer wat sigaretten over het hek. Die schijnen ze genoeg te krijgen van thuis of van het Rode Kruis. Men zegt dat ze ook 50.000 sigaretten ingezameld hebben voor ons maar van de heren Duitsers mochten ze niet verdeeld worden.

Donderdag 1 juli 1943

195 man nog steeds niet vertrokken en het ziet er naar uit dat het nog wel even duurt.

Vandaag heb ik voor het eerst weer eens genoeg kunnen eten.

60 man mochten aardappels schillen in de keuken (de hele dag) en zouden dan om 4 uur een extra liter soep krijgen. Van ons vieren waren er drie bij, behalve Joop. Wij kregen echter toen de chef-kok weg was tussen de middag van een Russische kok nog een liter soep zodat we 3 liter kregen. Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735), als tolk zijnde, kreeg er vier, dus daar was een portie voor Joop bij.

De soep was juist nogal goed vandaag, dus had ik sinds lang mijn maag nog eens vol.

Vrijdag 2 juli 1943

Vandaag niets bijzonders. De aangewezen 195 man hebben vandaag krijgsgevangenen uniformen gekregen waarop op de rug K.G. staat. De burgerkleding moesten ze inleveren, maar die kunnen ze later in het andere kamp bij zich krijgen (dan komt er ook K.G. op te staan) of naar huis laten sturen. De uniformen die ze krijgen, zijn Franse, Belgische - of Poolse. De handel met de Russen is groot. Voor 1 portie soep wordt door de Hollanders 2 paar sokken gegeven. Een goed kostuum bracht op 1 kuch en 6 sigaretten. Armbandhorloges hebben ze nog steeds het liefst en daar worden verschillende kuchen en pakjes tabak voor gegeven.

Vanavond had Frans nog een ruiltje: een overhemd voor 1 ons tabak dus hebben we weer iets te roken.

Zaterdag 3 juli 1943

Vanmorgen ruilde Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735) bij de zogenaamde knobbelbaas, dat is degenen die de toiletten leeg haalt, twee oude broeken voor 2 stukken kuch en 9 sigaretten, dus hadden we deze dag gelukkig wat bijvoeding. Eindelijk gingen ze er toch eens werk van maken, dat we hier vertrekken. We vertrekken morgen, naar men zegt 2 transporten van 1200 man, één om één uur, één om vijf uur. Om 4.15 gingen we naar 't sportveld en de nummers werden afgeroepen. Eerst de meeste vakarbeiders, daarna de anderen. Wij vielen net bij de laatste van het eerste transport. Dat nummer afroepen duurde tot

half acht, maar we raken er al aan gewend dat alles ontzettend lang duurt hier. Volgens geruchten gaan we of naar Saksen of in de buurt van Straatsburg.

Zondag 4 juli 1943

Eindelijk gaan we dan toch het vervloekte Altengrabow verlaten. 's Morgens om half zes gewekt, om half zeven weer nummers afroepen. Daarna worden compagnieën gevormd elk van 200 man. Het brood werd gedeeld, elk 1/7 brood, voor 2 maaltijden en om 9 uur marcheerden we met de koffers af naar het sportveld. Daar gingen weer enige uren mee heen. Nummer appèl, tellen enz. Om half elf kregen we in plaats van anders een liter nu een halve liter soep, maar er werd gezegd, we kregen in de trein extra brood voor de reis. Eindelijk verlieten we om één uur het sportveld, op weg naar de trein. Hier gingen we weer in veewagens maar nu geen 30 man maar 42 man en in 't geheel geen houtwol of stroo voor de nacht, maar liggen ging toch niet, zitten nog maar net.

We kregen de man bijna een 1/2 brood en vlees uit blik maar dat was voor 2 dagen bestemd. zondagavond en de hele maandag geen warm eten.

Eindelijk om half vier verlieten we het vervloekte Altengrabow. We reden o.a. over Loburg vijf uur waar we stopten enige tijd. Hier passeerden ons nieuwe troepen uit Holland die de ellende daar nog tegemoet gingen. Daarna buitenom Maagdenburg, waar het wemelt van de kabelballons naar Dessau. Stoppen ongeveer drie kwartier, Wittenberg ± 8 uur (stoppen weer 1/2 uur), Jessen 8.45 uur en Falkenberg 9.15. Hier bleven we staan voor de nacht. We waren al in Saksen en nog maar een klein uurtje van ons doel af. Hier zaten we weer op zondag opgesloten in een wagon.

Liggen ging niet, dus maar zitten of staan. Het was weer een nachtje om nooit te vergeten. Gelucht werden we niet. In elke wagon stond een ton voor de behoeften.

4. Stalag IV-b Mühlberg

Maandag 5 juli 1943

Om 5.45 uur gingen we eindelijk verder. Om 6.30 uur kwamen we in Neuhaus, en om 7.00 uur in Mühlberg, onze bestemming tussen Leipzig en Dresden. Eindelijk mochten we uit de trein. Het had gelukkig niet zo lang geduurd als de eerste reis maar toch waren we moe en gammel. Hier moesten we nog een flinke tippel maken tot het kamp en dat met die zware koffers. Ongeveer 8.30 kwamen we op het terrein voor het kamp aan. Mijn benen waren blauw van het schuren van de koffer.

Hier hebben we de hele dag gewoon op het terrein gezeten. Gelukkig dat het droog was. Om 3 uur kregen we wat soep, wat mee viel, want we hadden er eigenlijk geen recht op. Eindelijk om 1/2 4 kwamen we aan de beurt. Koffer inspectie, erg nauwkeurig. Van verschillende jongens werden de dagboeken en andere geschriften afgenomen, sigaretten, aanstekers enz. Ik heb dit geschrift nog weg kunnen moffelen en ik hoop het te behouden. Daarna gingen we naar de ontluizingsbarak. Buiten geheel uitkleden. Goed afgeven + dekens voor de gasoven en naar binnen. Hier gingen mijn krullen er aan. Allen geheel kaal geknipt. Het was een raar gezicht, maar je lachte er maar om, het zou wel weer groeien. Daarna onder de douche, in de droogkamer en daarna wachten tot je goed klaar was. Je kreeg nog met een kwast een smeerseltje ook voor het ongedierte zeker. Daarna naar buiten, aankledenhadden er nog geen plaats voor ons, en wij maar wachten. We kregen gelukkig wat sigaretten van de Franse krijgsgevangenen dus hadden we wat afleiding. Eindelijk, ongeveer 10 uur, waren we ergens ingedeeld. Ik sliep die nacht als een roos.

Dinsdag 6 juli 1943

Eerst zal ik eens een beschrijving geven van dit kamp. Het is ongeveer een groot. Door de hoofdingang kom je door een grote poort waarnaast het postkantoor is. Hier loopt een brede weg waarlangs aan weerszijden de barakken liggen. Achteraan ligt de keuken en de cantine. In de cantine is echter niet veel te koop en wij hebben toch nog geen kampgeld ook. Achter de cantine is een kleine keuken waar de jongens die nog wat hebben zelf kunnen koken. De bedden zijn beter als in Altengrabow. Wel 3 hoog maar ieder tenminste een eigen afdeling met een strozak, dus sliepen we voor het eerst tenminste nog eens behoorlijk.

Ook de toiletten zijn stukken beter als in Altengrabow. Wij liggen met 266 man in barak 16b. Dit kamp is weer verdeeld in verschillende afdelingen. Naast ons liggen de Russen, geheel apart en het is ons ten strengste verboden door het prikkeldraad heen met hen te praten. Daarnaast moeten ook enige Engelsen liggen maar die heb ik nog niet gezien.

In onze afdeling liggen meest Fransen, Tsjechen, Serven, maar ook Belgen, Polen, Marokkanen en Turken. Deze laatste hebben vrijwillig meegevochten aan de zijde der Serven.

We kunnen met deze vreemdelingen aardig opschieten, ze geven wel een sigaretje en soms iets te eten, wat ze over hebben, want aan eten hebben de meeste geen gebrek. Zoals de Fransen die ontvangen n.l. pakketten van het Rode Kruis van Frankrijk, het Internationale Rode Kruis, de Franse regering, van de Stad waar ze wonen en dan meest nog van thuis. Maar ja we zitten hier met 2400 Hollanders en daar kunnen ze natuurlijk ook niet voor zorgen. De hoeveelheid eten is hier hetzelfde, de kwaliteit van het middageten iets beter. We krijgen hier tenminste niet altijd soep, maar ook wel eens aardappels in schil met wat groente of wat soep.

Voor het eerst heb ik hier dan ook mijn vork weer eens gebruikt. Het is nog niet bekend of het hier ons vaste kamp wordt, dus schrijven mogen we weer niet en het ontvangen van pakketjes kan nog wel even duren, want als je maar 2 x daags eet en nog niet genoeg, dan verlang je wel naar een pakketje met wat bijvoeding. De Duitsers weten zeker nog niet wat ze met ons doen moeten en er gaan alweer geruchten, dat we weer spoedig hier vandaan gaan. Vandaag moesten we allen een verklaring tekenen, dat wij ons op generlei wijze met Duitse vrouwen of meisjes zouden bemoeien op straffe van 10 jaar tuchthuis. Nu van mij geen last, maar zoiets

wijst er toch op dat we niet in het kamp blijven maar ook met de mensen in aanraking zullen komen. Nu hoe eerder hoe liever, dan kunnen we tenminste eens schrijven naar huis, want die zitten natuurlijk te wachten op bericht.

De dagindeling is hier als volgt: 's Morgens 1/2 6 uur opstaan (dus vroeger als Altengrabow) om 6 uur telappèl. Verder de hele dag geen appèl meer, dus niet veel last van de heren.

Om 1/2 7 thee halen, die beter is als in Altengrabow, om 11 uur middageten en dat is gelukkig niet altijd soep. Om 2 uur brood gehaald, wat we meestal om 5 uur opeten en dan wachten we maar weer op de volgende dag 11 uur. We krijgen meestal boter bij het brood terwijl we in Altengrabow soms een stukje vet kregen, wat bij lange niet zo lekker is als boter. Meestal slenteren we dus maar wat rond of zien bij de andere nationaliteiten wat te eten of te roken op de kop te tikken. De Russen zien we hier niet. Die zitten apart en schijnen het ook niet best te hebben. De meeste zijn gekleed in enkel lompen en lappen. Onder de Serven, die bij ons zitten zijn soms heel oude mannen en verschillenden zijn invalide en lopen met krukken of stokken. Dat zulke mensen niet afgekeurd en naar huis gestuurd worden, snappen wij niet.

Woensdag 7 juli 1943

Niets te beleven als een beetje in het kamp slenteren. Er is hier ook een zwembassin en velen maken daar gebruik van. Wij hebben bij onze compagnie de Nederlands Kampioen zwemmen Piet Scheffer, die daar ook wel eens een demonstratie geeft. Vandaag kregen jongens, die maar één deken hadden er een deken bij en werden onze dekens afgestempeld ten teken dat ze particulier eigendom zijn.

Donderdag 8 juli 1943

Ook niks bijzonders te beleven.

Vrijdag 9 juli 1943

Vandaag zou bezoek komen van de Overste en zou beslist worden of we hier blijven of weggaan of we mochten schrijven, sigaretten zouden krijgen enz. enz., maar ik heb geen Overste gezien, dus zeker weer eens loos alarm. Vandaag werden Röntgenfoto's van ons gemaakt in een gebouw in de afdeling van de Russen.

Vandaag kwam er een Engelsman door onze afdeling. We hadden er al meer gezien bij het baden, we moesten toen namelijk langs de afdeling waar ze inlagen. Deze Engelsen zien er best uit met keurige uniformen. Echte gentlemen. Vanavond had ik het gelukje van een Fransman een Lucky Strike sigaret te krijgen. Dan weet je weer niet wat je proeft en ik stond even te duizelen.

Zaterdag 10 juli 1943

Vanmorgen niets beleeft. Vanmiddag kregen de jongens die hier R.M. ingeleverd hebben, kampgeld ervoor. Wij hadden nog wat ingeleverd, dus we hadden ook wat kampgeld. Voor het ingeleverde Hollandse geld krijgen we het misschien volgende week en voor het geld ingeleverd in Altengrabow wordt gewerkt. Maar je kan toch niet veel kopen, enkel wat specerijen, zoals mosterd, peper, zout en scheermesjes, vloeitjes, bekers, spiegeltjes enz. maar, niets te eten of te drinken.

Verschillende jongens krijgen nu krijgsgevangenkleding: lichtgrijze broek, Belgisch Jasje meest een Franse blauwe of groene baret. Wij komen volgende week wel aan de beurt. De burgerkleding wordt waarschijnlijk ingeleverd en naar huis gestuurd. Eindelijk is het zover dat we eens mogen schrijven. Lang zijn we er over bezig geweest en nu ineens tot 15 juli dus 5 dagen mogen we nog al liefst 3 x schrijven. Gelukkig zullen ze nu binnenkort eens wat horen, die zitten natuurlijk met smart te wachten thuis, en misschien kunnen we nu ook gauw wat pakketjes krijgen van thuis om wat te kunnen koken zelf net als de Fransen want dat hebben we wel nodig. Maandagmorgen gaat de eerste post weg dus we kunnen ze zondag op ons gemak schrijven. We kregen 2 kaarten en één brief met aangehechte antwoordkaart (-brief) maar die

kunnen we eraf scheuren, want ze mogen uit Holland net zo veel schrijven als ze willen, dus dat is wel fijn. Alle brieven en pakjes uit Holland zijn portvrij.

Zondag 11 juli 1943

Deze morgen was groot appèl op het sportterrein. Zoiets moet hier iedere zondag zijn. Het hele kamp defileert dan langs de kampcommandant, maar dat is nog al gauw gebeurd. Er werd Zaterdag al beweerd dat we spoedig, misschien zondag al sigaretten zouden krijgen maar vandaag nog niets gezien. Vanmiddag een goed bericht: In de leeszaal stond in de krant dat de Engelsen & Amerikanen geland zijn in Sicilië van Vrijdag- op Zaterdag nacht. Dus eindelijk na al die geruchten toch waarheid. Misschien is het al een tijdje bezig want zo vlug zijn ze hier niet met die berichten doorgeven. De Russen zijn ook al een offensief begonnen dus gaat het goed. Ik heb tenminste nog steeds moed voor de Kerstdagen weer thuis te zijn. Vanmiddag heb ik één brief en één kaart geschreven de 2e kaart schrijf ik dinsdag. Naar men zegt mogen we 4 kaarten en 2 brieven per maand schrijven, dus dat gaat best. Maar ja als we hier weer vandaan gaan, en naar men beweerd is dat heel spoedig, dan moeten we dat maar weer afwachten.

Maandag 12 juli 1943

Vandaag zijn er nieuwe troepen aangekomen, van het 13e, 14e, de Motordienst en een zestigtal agenten uit Enschede en 8 Joodse officieren. Ze kwamen rechtstreeks uit Holland dus hebben de ellende van Altengrabow niet meegemaakt en schijnen het in Amersfoort nogal goed te hebben gehad aangaande het Rode Kruis. Naar deze jongens beweren wordt er door het Rode Kruis ook hard voor ons gewerkt dus daarvan kunnen we misschien ook binnenkort een pakketje verwachten. De Fransen krijgen ze wel van het Engelse en Amerikaanse Rode Kruis. Wat daar in zit is geweldig. Echte thee en koffie, blikken vlees, spek, vis, vijgen, kaak, koek, sigaretten, noten, van alles, dingen die je in Nederland ook niet meer ziet. Volgens deze jongens is Sicilië al gevallen en zijn ze in Italië geland. Was het maar waar. In Enschede schijnt een W.A.-man vermoord te zijn, de politie trad niet goed op en daarom moesten deze agenten in Krijgsgevangenschap. De Joodse officieren zullen wel opgepikt zijn. Vanmiddag werden 600 man opgeroepen. Meest vaklui. Deze vertrekken waarschijnlijk Donderdag naar Brûx in Noord Tsjecho-Slowakije, een glasfabriek. Volgens Fransen, die daar gewerkt hebben is het daar niet slecht.

Dinsdag 13 juli 1943

Vanmorgen kwamen er een stelletje Russen in de afdeling naast ons. Zogenaamde herstelde gewonden. Eén was er geheel zonder benen, de andere misten allemaal een been of een arm, enzovoort. Het was een droevig stelletje en dan word je weer eens aan de verschrikkingen van de oorlog herinnerd.

Voor ons Hollands geld, hier ingeleverd ontvingen we vandaag kampgeld. Van het geld ingeleverd in Altengrabow hebben we nog steeds niets gehoord. Ook kregen we vandaag een stukje eenheidszeep en 3/4 staaf scheerzeep.

Bij de nieuwe jongens, die gisteren aangekomen zijn had Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735) een paar kennissen gemaakt uit Zeeland. Daarvan kregen we een stuk eigengebakken brood en een stuk ontbijtkoek. We wisten niet meer wat we proefden. Het smaakte geweldig. Verder de hele dag een beetje gerust.

Woensdag 14 juli 1943

Vandaag hebben we eindelijk wat te roken gehad. Voor 1 R.M. 6 P.F. kregen we 2 pakjes Poolse tabak van 20 gram plus 2 pakjes vloeitjes. We konden ons genot niet op. Eindelijk weer iets te roken. Verder hebben we vandaag flink gehandeld. Voor zeep, scheerzeep, tandpasta en kleding zoals sokken, ondergoed enz. kregen we eetgerei bij de Fransen zoals wat macaroni, bonen, gedroogde aardappelen, soep, wat kaken en een paar stukjes heerlijke chocolade.

Dus wat te roken en een paar dagen wat bijvoeding en wat goede berichten aangaande de

oorlog. We voelen ons gewoon boven Jan. Vanmiddag hebben we aardappelen gekookt. Een kropje sla op de kop getikt en ze zo droog op zitten eten. Het ging er best in. Je kon weer eens voelen dat je wat gegeten had. Verder kocht ik voor 2 R.M. bij Johan v.d. Schaft (kgf 107951), die ook hier zit 15 gram tabak. Geruchten gaan dat de Geallieerden reeds 170 km. in Italië zitten. Rome, Napels en Brindisi geïsoleerd zijn en 18 Duitse duikboten een Amerikaanse haven zijn binnengelopen en zich dus overgegeven hebben.

We zijn zachtjesaan aan geruchten gewend dus we geloven ze niet erg. We denken alleen maar: Was het maar waar, en we putten er weer een beetje moed uit. Vandaag dus over het algemeen een bijzonder goede dag. Wel wat mooie spullen kwijt maar ook wat beters er voor terug. Vandaag kaart gestuurd dus 4e schrijven in Krijgsgevangenschap.

Donderdag 15 juli 1943

Vannacht voor het eerst hier luchtalarm gehad. Wel eens meer hadden we ze 's nachts over horen vliegen maar tot nog toe hier geen luchtalarm. Ook hoorden we een flink gerommel in de verte. Ze zijn wel een flink eind van huis als ze hier helemaal komen. Maar de deur gaat toch op slot 's avonds om 10 uur en voor de vensters is aan de buitenzijde prikkeldraad aangebracht, dus als er wat gebeurd kunnen we er toch niet uit.

De 600 vaklui die maandag zijn aangewezen, zijn vanmorgen vertrokken naar hun bestemming Brûx ± 180 km hier vandaan ³⁾. Ze zijn eerst alle in Krijgsgevangenenuniformen gestoken en hebben hun burgerkleding ingeleverd. Dat zou naar huis gestuurd worden. Of het waar is: afwachten. Vanmiddag werden weer 200 man aangewezen: meest boeren en tuinlieden. Vertrek onbekend. Vanmiddag hebben we een pak macaroni gekookt met een blokje bloemkoolsoep erin. We hadden dus een behoorlijk lekker bordje soep. Vanavond gaan er geruchten over een landing in België en Frankrijk. Wordt over het algemeen niet geloofd.

Vrijdag 16 juli 1943

Vandaag niet veel beleefd, als wat gehandeld met Fransen die zondag naar huis gaan. Dit zijn de Rode Kruistropen en worden naar men zegt ingeruild tegen Franse arbeiders. Uitgeleverd 600 man tegen 1800 arbeiders.

We hebben nu ook ruilingen verricht tegen Engelse en Amerikaanse sigaretten en tabak, zoals Pall Mall, Lucky Strike, Flame, Raleigh en Capstan. Dan rook je tenminste weer eens behoorlijk en zie je alles veel fleuriger in. In Holland zie je tenminste zoiets niet. Die Fransen & Polen krijgen dat van het Amerikaanse en Engelse Rode Kruis. Vandaag nog wat aardappels gekookt met daarna een Engels sigaretje dus we leefden als een heer.

Toch loop je nog steeds met honger in je lijf omdat je niet helemaal genoeg kunt eten en je weken achter elkaar veel te kort gekomen bent (vooral in Altengrabow) en dus niet doorvoed bent. Vandaag gaan er ook geruchten over landingspogingen in Zeeuws-Vlaanderen terwijl de krant in dit kamp enkel schrijft over de gevechten op Sicilië waar de geallieerden langzaam oprukken.

Zaterdag 17 juli 1943

Brief gestuurd, dus 5e bericht naar huis. Zelf steeds niets gehoord. Niets te beleven. Steeds rusten en luieren. Het is de laatste paar dagen voor het eerst hier mooi weer en de meeste liggen in het zonnetje of proberen bij de Fransen of Polen wat eten op de kop te tikken.

Zondag 18 juli 1943

Vandaag was er weer groot appèl zoals elke zondag. We hebben toen nog even gelachen want de hele ploeg zong het al om bekende lied "W.A. Marcheert". Na de middag kwam er een nieuw transport Hollanders aan. We hebben ze nog niet gesproken, alleen zien voorbij marcheren, want ze gingen naar de barakken voor ons kamp om morgen eerst ontluisd te worden. Het zijn

³ Zij gingen via het Arb.kdo 451 de Synthetische benzinefabriek te Brûx, één van de grootste Arb.kdo's waar ruim 1.000 Nederlandse krijgsgevangenen tewerkgesteld waren.

krijgsgevangenen van het 15e, 16e, 17e en 18e R.I.

Maandag 19 juli 1943

Vandaag hebben voor het eerst jongens, die hun eerste brief hier naar broers of familie in Duitsland gestuurd hadden, antwoord terug ontvangen. Dus precies in één week. We zijn nu dus zeker dat onze brieven doorgegaan zijn, en niet zoals we verwachtten van de kaart in Altengrabow, vastgehouden. Maar uit Holland kan het nog wel 8 dagen duren voor we antwoord hebben. De Duitsers hier moeten ook niets van Altengrabow hebben en noemen het de hel van Duitsland. Het schijnt voor hen ook een soort strafkamp te zijn. Het transport, dat gisteren aangekomen is, is vandaag ontluisd en ingeschreven en kwam in de afdeling achter de keuken, dus we konden er niet bijkomen. Door het prikkeldraad heen ontdekten Joop en Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735) toch enkele kameraden uit Rotterdam. Ook deze jongens schijnen het in Amersfoort aangaande het Rode Kruis erg goed gehad te hebben, zoals brood met spek en ham, paling, sigaretten enz., dingen die wij waarschijnlijk gemist hebben omdat wij bij de eerste oproepingen waren en toen nog niet alles geregeld was. Deze gevangenen kwamen ook rechtstreeks uit Holland en hebben tot hun geluk dus ook Altengrabow niet meegemaakt. Vanavond hield de bekende zwemmer Scheffer een interessante lezing over de zwemsport.

Dinsdag 20 juli 1943

Vanmorgen hebben Joop en ik met een 50 man in de keuken gewerkt. We moesten van de aardappels, die altijd in de schil gekookt worden, de rotte plekken en de spruiten afsnijden. We waren om 11 uur klaar en kregen een portie eten extra, waar het ons natuurlijk om te doen is. Het is de laatste tijd mooi weer en veel jongens maken gebruik van het zwembad. Wij zijn echter meest op pad om wat te handelen met de Fransen, Polen of Serven, want tot de pakketjes van thuis komen moeten we op die manier zien aan wat extra eten te komen. We hebben het de laatste dagen niet slecht en iedere dag een potje extra kunnen koken. We hebben steeds wat te roken. Vanavond hield de oud wielrenner Frans Kooimans (kgf 106373), eenmaal amateur sprintkampioen van Nederland, een lezing over mijn geliefde sport, het wielrennen. Toen ging mijn hart tenminste nog eens open.

Woensdag 21 juli 1943

Vanmorgen zijn 30 boeren, welke verleden week waren aangewezen, vertrokken naar Leipzig. Hedenmorgen ontvingen wij uniformen lichtgrijze broeken een groen Duits jasje en een blauwe baret. Weer anderen hadden een geel of een blauw jasje en een veldmuts of een bruine baret. Het is een heel gemengd stelletje. Vanavond is een Engels transport van ± 800 man aangekomen. Ze gingen in een andere afdeling maar we zagen ze langs ons kamp marcheren. Deze heren kwamen uit Italië en de meeste waren in Afrika gevangen genomen of op Kreta. Men verwacht zeker wat in Italië, dat ze hierheen gezonden worden. Ze kwamen aan in personentreinen waar zelfs 2e klasse wagons bij waren en hadden keurige uniformen aan. De Duitsers schijnen toch veel ontzag voor de knapen te hebben want ze worden perfect behandeld. Ze brachten zelfs hun Rode Kruis pakketten in voorraad mee en het ontbreekt hen dan ook aan niets. Vlees, kaas, spek, melk, alles hebben ze in voorraad bij zich. Hollandse schrijvers moesten hen inschrijven en tegen deze zeiden de Tommies dat Sicilië gevallen was, de zoveelste keer dat we dat horen, en dat er landingen zijn in Italië, ook al meermalen door ons gehoord.

Donderdag 22 juli 1943

Vanmorgen zijn de Engelsen, die gisteren gearriveerd zijn, ontluisd en in het kamp achter de keuken gekomen. De Hollanders die daar lagen, zijn bij ons gekomen. Het werd ons ten strengste verboden contact met de Engelsen te zoeken en hun afdeling wordt streng bewaakt. Er gaan nu geruchten dat ± 2000 Engelsen hier komen en dat wij spoedig vertrekken. Als het

aan mij ligt blijven we hier. Ik heb het hier best naar mijn zin. Geen last van de Duitsers en als we eenmaal geregeld met thuis kunnen briefwisselen en wat etenswaren ontvangen, is het hier best uit te houden. Het Duitse legerbericht van vandaag geeft toe dat ze op Sicilië terugtrekken en een landingspoging in Noorwegen hebben afgeslagen.

Vrijdag 23 juli 1943

De dag verliep zonder dat er iets bijzonders gebeurde. Vanavond zijn we met 50 man en drie wagens naar het spoor gegaan om een transport van 600 Engelsen af te halen. Het was een mooie wandeling van een half uur met twee oude Duitse soldaten als bewaking die het wel geloofden. Wij moesten op de wagens de Rode Kruis pakketten afhalen die de Engelsen in voorraad medebrengen. Bij het spoor moesten we ongeveer een half uur wachten. Ook kwam er nog een wagen met ± 20 Russen om spullen af te halen met één Duitse soldaat als bewaking. Het is ons anders verboden met de Russen te praten, maar nu ging het wel, want onze bewaking geloofde het wel, terwijl één van de Duitsers er zelfs vooruit kwam dat hij ook communist was. We kregen wat tabak van de Russen en ik tikte nog wat Russisch geld en twee Russische uniform knopen op de kop. Deze Engelsen, die ook uit Italië kwamen, en meest gevangenen uit Afrika kwamen ook weer in personentreinen aan en stapten zo fris als een hoentje uit de trein, terwijl je, als je een paar nachten in een veewagen hebt gezeten, bijna niet meer op je benen kon staan. In contact komen met de Engelsen ging niet, daar was hun bewaking te sterk voor. Bij het opladen van de pakketten ben ik eens langs de trein gelopen en vond een mooi blauw-groen werkoverhemd. Dat kwam mij juist goed te pas, want een nieuw werkoverhemd dat ik bij me had, was allang omgezet in etenswaren bij de Polen. Verder tikten we nog met 4 man een blikje spek op de kop dat ik in jaren niet gegeten had en wat sigaretten. In 't geheel een aardige dag.

Zaterdag 24 juli 1943

Vanmorgen zijn weer 80 boeren vertrokken naar Leipzig. De bewaking van de Engelsen in de afdeling naast de keuken was iets verminderd en we konden met hen in contact komen. Er werd flink gehandeld vooral zakmessen, scheermesjes, scheerapparaten enz. hadden ze nodig. Deze dingen, evenals ringen en andere sieraden, zijn hen allemaal in Italië ontnomen. De meeste Hollanders deden aardig wat Engelse sigaretten op, zoals Players en Capstan. We hadden ook nog een gesprek met een Transvaler die we goed konden verstaan. Het is aardig om te horen hoe de Hollandse taal daar gesproken wordt. Over 't algemeen verwachten ook de Engelsen dit jaar het einde van de oorlog. Vanavond kwam hier een transport Russen aan uit Wilna. Ook aan het Oostfront schijnen ze dus evenals in Italië hun krijgsgevangenen terug te trekken.

Zondag 25 juli 1943

Vanmorgen weer gewoon generaal-appèl. Vanmorgen weer verder gehandeld met de Engelsen. Vanmiddag zijn hier nieuwe troepen aangekomen, direct uit Nederland. Het waren het 21e, 22e R. Infanterie en onderdelen van de Marine. Hier was een vriend van Joop bij n.l. Eef Zondervan (kgf 97533).

Sportlui schijnen niet gauw een Ausweiss te krijgen want bij deze troepen is de Nederlandse bokskampioen half-zwaargewicht Jo de Groot (kgf 97474) uit Rotterdam zodat de sport hier dus wel vertegenwoordigd is. Vanavond hebben we een koffer van Frans die toch bijna leeg komt als hij van de week zijn burgerkleding inlevert, ingeruild bij een Serf voor een kleinere en kregen daarbij een pakket gedroogde pruimen, die je in Holland niet meer ziet, 1/2 pond kaas (Amerikaanse Rode Kruis), 2 x eenvijfde brood en 8 sigaretten, dus geen slechte ruil. Geruchten zijn er niet vandaag, maar het Italiaanse legerbericht geeft toe dat Palermo op Sicilië ontruimd is.

Maandag 26 juli 1943

Vanmorgen vroeg gaan er geruchten dat Mussolini afgetreden is. We hopen allen dat het maar waar is. Vanmorgen hebben we onze burgerkleding ingeleverd om naar huis gezonden te worden. Er gaat een label in en word stevig in je over- of regenjas gebonden. Dan gaan er nog labels met adres aan. Of het veilig thuis komt is natuurlijk de vraag. Verder niets bijzonders.

Dinsdag 27 juli 1943

Vanmorgen heb ik weer een kaart naar huis gestuurd. Schrijven N° 6. Nog steeds niets van thuis gehoord. Je wordt er haast moedeloos onder want volgens de troepen die zondag hier aankwamen was er nog geen post in Holland ontvangen. Wat zullen die daar wel denken van ons?

Vanmorgen hebben de Engelsen een protest ingediend omdat ze in Duitse krijgsgevangenschap zijn en door de Italianen gevangen genomen zijn. Er schijnt zelfs gedreigd te zijn de Duitse krijgsgevangenen in Engeland aan Rusland uit te leveren. Of hun protest helpt zullen ze moeten afwachten, want met alles moet je hier de tijd hebben. Ook schijnen de Engelsen, evenals de Fransen al eens hebben gedaan, een inzameling voor ons gehouden te hebben, maar het mocht weer niet aan ons afgedragen worden. De Duitser schijnt ons niet erg te mogen, zeker omdat wij steeds weigeren te werken. Vanmiddag kwamen hier weer ± 200 Hollanders aan. Nu uit de Hel van Duitsland, Altengrabow. Ze schijnen het er ook niet best gehad te hebben, want toen ze buiten langs het kamp voorbij sjokten, smeekten ze al om wat eten. Het was droevig maar we hadden zelf niets, dus konden wij ze niet helpen. Vanavond staat er werkelijk in de krant dat Mussolini afgetreden is, ziek is, een generaal het bewind overgenomen heeft en de gezant te Ankara teruggeroepen is en Minister van Buitenlandse Zaken geworden is. Geruchten gaan er dat er reeds opstand in Italië is en Göring ook gevlucht is. We zijn allen ontzettend optimistisch. Het zijn ook mooie berichten. De Duitsers in het kamp zijn de laatste dagen wel prikkelbaar. Zo is vanmiddag voor het eerst een Hollander mishandeld met de karwats, n.l. een onderofficier. Reden onbekend. Een andere onderofficier was echter niet bang en zette de Duitser met een grote mond op zijn nummer. Daarna is er een schriftelijk protest ingediend bij de Hauptmann. Of het helpt geloven we niet. Ook de Russen moeten over een frontbreedte van 600 km doorgebroken zijn. Vandaag hebben we voor het eerst nieuwe aardappels gegeten. De meeste dagen in de week krijgen we aardappels gekookt in schil + groente in soepvorm. De meeste aardappels zijn rot. Nu kregen we half oude half nieuwe ongeveer van elk 3 à 4 stuks. Hoewel die nieuwe ook niet van de beste soort zijn aten we voor het eerst weer eens een behoorlijke aardappel.

Woensdag 28 juli 1943

Vanmorgen om 11 uur werden weer 650 man aangewezen voor Brûx in Tjecho-Slowakije. Van onze kamer waren er ongeveer 20 man bij. Er gaan nu geregeld transporten weg, zoveel dat ik het niet meer bij kan houden. Wij zullen het hier ook wel niet lang meer maken.

Om 12 uur was hier voor het eerst overdag luchtalarm maar er gebeurde verder niets.

Er gaan vanmiddag geruchten dat de eerste post uit Holland er is, maar wij hebben nog niets gezien. Wel uit Duitsland. Zo kreeg Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735) een brief van een broer uit Frankfurt a.d. Main.

De Hollandse post blijft wel lang weg. Acht weken van huis morgen en nog steeds niets gehoord. En we kunnen niets doen dan maar wachten. Verder vandaag geen berichten.

Donderdag 29 juli 1943

Vandaag kreeg Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735) weer post van een broer uit Duitsland maar uit Holland nog niets. Vanmiddag werd bekend gemaakt dat gisteren weer een

Hollander gestorven is. Weer een Grenadier en nu een vader van 5 kinderen. Het is wel erg als je hier zo ver van huis aan je einde moet komen ⁴).

Begravenis van grenadier Jansen in Neuburxdorf (foto nr. 80369 Dick van Maarseveen).

Vandaag geruchten dat er een Italiaanse delegatie naar Afrika vertrokken is om onderhandelingen te voeren met de Geallieerden. In de krant staat alleen dat in Italië het Politie-standrecht is afgekondigd, zoals vensters gesloten, deuren geopend blijven, geen samenscholingen van drie en meer personen, 's avonds na 7 uur tot 's morgens 5 uur binnen enz. Dus nog veel strenger dan enkele maanden geleden in Holland.

Vrijdag 30 juli 1943

Elke morgen vertrekt er nu ongeveer een transport Hollanders. Dan groot, dan weer enkele tientallen personen tegelijk. Vandaag niet veel bijzonders, enkel vanmiddag de geruchten dat Italië gecapituleerd zou hebben. Later werd het tegengesproken en waren er enkel maar onderhandelingen.

Ook aan het Oostfront moet de Russische druk ontzettend sterk zijn. We houden maar moed. Het gaat nog steeds goed. Heden kwam er geen krant. We mochten zeker niet lezen wat er in staat.

Zaterdag 31 juli 1943

Hedenmorgen werd bekend gemaakt dat ongeveer onze gehele barak weggaat in drie transporten:

- 1 van 60 naar Riesa (werk aan spoorweg),
- 1 x 40 naar Röderau (ook spoorweg werk),
- 1 x 20 man naar een scheepswerfje.

Alles hier vlak in de buurt. Mühlberg blijft ons kamp⁵). Als we klaar zijn met het werk, over \pm 1 of 2 maanden of langer, komen we weer hier terug. Wij viere zijn bij het transport van 60 man naar Riesa. Vertrek Dinsdagmorgen.

⁴ Grenadier F.W. Jansen(kgf 105820), geboren 12-9-1905 te Den Haag, overleden 28-7-1943 (Fichtenberg Liebenwerda), begraven Neuburxdorf graf 421, het graf is later overgebracht naar het Ereveld Osnabrück, vak L25.

⁵ Later zou blijken dat dit niet juist was. Het Arb.kdo te Riesa viel onder Stalag IV-a Hohnstein.

Zondag 1 augustus 1943

Weer gewoon 09.30 uur Generaal Appèl. Ik ben echter niet mee geweest want ik lijd op het ogenblik aan een ziekte waar het grootste deel van de Hollanders last van hebben. We hadden steeds in Altengrabow erg slecht eten gehad. Hier is het wat beter, maar van gedroogde groente midden in de zomer met nu ineens nieuwe aardappels (die toch niet de beste zijn) raakten de meeste magen van streek en de meeste lijden aan een ziekte waardoor je het grootste gedeelte van de dag op de knobbel doorbrengt.

Vanmiddag mochten de Engelsen in onze afdeling om een partijtje voetbal tussen twee van hun elftallen te laten zien, dat klonk als een klok. Ik lag niet te bed en ben wezen kijken. Het was geweldig wat ze presteerden, vooral met deze warmte. Het is hier de laatste dagen ontzettend warm. Zo warm heb ik het in Holland nog nooit meegemaakt. 's Zomers is het hier een stuk warmer 's Winters veel kouder als in ons landje. Een echt vastelandsklimaat. Ook wonen we hier ongeveer 800 m. boven A.P. Geruchten gaan er vandaag dat sinds 12 uur in Duitsland alarmtoestand is, terwijl evenals in Italië ook in Roemenië, Bulgarije en Hongarije het politiestandrecht is afgekondigd, enz.

Vanavond was er in het theater een cabaretavond ten afscheid van hen die dinsdag vertrekken. Wij zijn maar niet geweest, 1e wegens de warmte en 2e omdat Frans en mijn persoontje niet goed waren. Morgen zouden we uit onze barak 16b vertrekken naar barak 9^a. Voor het slapen gaan hield daarom onze barak commandant Sergeant J. Zarkel (kgf 106783) een afscheidsrede evenals nog anderen zoals Sergeant P.H. Crooimans (kgf 106785), Scheffer (wrsch kgf 106849) enz. en we spraken af dat we de 2e zondag na onze thuiskomst in Nederland zouden tezamen komen in de zaak van Sergeant Crooimans Schepenstraat 2, Den Haag.

Maandag 2 augustus 1943

Vanmorgen na het appèl om 06.00 uur werden we direct weer ontluisd (alsof je een vies beest bent) en vertrokken we naar barak 9. Hier lagen wat Fransen, Serven, Polen en een paar Engelsen. Deze laatste gingen wegens ziekte waarschijnlijk naar huis en worden daar omgeruild tegen Duitsers.

Onze koffers werden weer geïnspecteerd en achter slot en grendel gezet zodat we er niet meer in kunnen vandaag, maar morgenvroeg dus direct weer na 't ontvangen van de koffers vertrekken kunnen. Geruchten gaan er, dat de 2e regering van Italië ook weer afgetreden is en dat er zelfs Duitse en Italiaanse troepen slaags geraakt zijn in de Brennerpass, terwijl er ook een Ultimatum aan Italië gesteld moet zijn.

Vanavond heb ik afscheid genomen van Joh. v.d. Schaft die nog steeds hier is. We kregen vanavond 1/3 brood voor de treinreis met worst. Mijn ziekte is gelukkig niet zo erg meer zodat ik daar morgen geen last van heb, naar ik hoop.

5. Op Arbeitskommando

De mannen die tewerkgesteld zouden worden in Arb.kdo 460 Riesa staan allen op de Abgangslist van Stalag IV-b Nationaal Archief collectie 2.13.98 inv. 20, meldung 4127 (Zugang Stalag IV-a Hohnstein). De meesten van hen hebben ook op hun repatrieringsformulier aangegeven in Riesa te hebben gewerkt, of omschreven het werk als spoorwegaarbeid. Het betreft de onderstaande namen, de namen van wie het onzeker was of zij in Riesa zijn geweest, zijn niet vermeld:

Alblas	Gerard	106767
Almer	Jacobus Johannes Marinus	107667
Barends	Jan	107660
Beekhuijzen / Beekhuijsen	Johannes Franciscus	106734
Booma van	Johannes	106768
Bruens	George	106256
Burgh van der	Hendrik Johannes (Puck)	106735
Carol	Cornelis Jacobus	96693
Geest van	Pieter Johannes	106347
Groen	Dirk L.	96616
Guiking	Willem	107695
Haastrecht van	Petrus	106788
	Antonius Marinus	106780
Hanselman	Johannes	
Heering	Cornelis (Kees)	107663
Heusden van	Johannes Louis	107647
Hoedt	Abraham	107721
Jong de	Gerrit	106350
Joppe	Jan Nicolaas	106784
	Jacobus Christiaan	96580
Kievits	Albrecht	
Kleij van der	Daniel Coenraad	106856
Kluijt	Hermaus Adrianus	106777
Koolschijn	Jean	106778
Korbijn	Arie	106341
Kraaij van de	Theodorus J.C.	106779
Krabshuis	Jacobus	96589
Krijger	Cornelis (Kees)	96689
Louwerse	Abraham Marinus	96658
Meijer	Willem Christiaan	107718
Mersbergen van	Jan H.	106731
Mooij	Lambertus	107654
Oel van	Johannes	106296
Oost van	Johannes Adrianus	106800
Ouwerkerk	Adrianus Pieter	106798
Paauw	Johannes Andries	106821
Pols	Johannes (Jan)	106733
Rhee van der	Jan	96637
Rietdijk	Petrus Leonardus	96709
Rotten van	Leijn	96724
Scholte	Gerardus Frederik A.	107658
Sennef	Jacobus Johannes	107717
Theuns	Franciscus (Frans)	106732

Vlak
Vries de

Johannes Albertus
Jan Simon

106294
106339

De Abgangslist vermeldt rechts bovenin een datum van vertrek van 15 september 1943. Dit moet een administratieve datum zijn geweest, want het dagboek is duidelijk omtrent de werkelijke datum van vertrek.

Staan- geheilig- feit	Nr. der Er- kenne- marke	N a m e	Bornam	Geburts- tag	Geburts- ort	Ver- name des Vaters	Familien- name der Mutter	Name und Adress zu benachrichtigenden Besten	Dienstgrad	Truppen- nr. (n. Sp. nln.)	Matr.- Nr.	Ort und Tag der Gefangennahme	Bemerkungen, Verlegungen, Tod (Beerdigungsplatz)	Bemerkungen (1. & 2. Spalte von unten leeren, bei Wiederein- sagen, bei Wiederein- setzen)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
N	1114 II B	KRIJGEN	Janus	1881	Konig	Janus	Gies	Konig, v.d. B...	Soldaat	12 R 7		9-7-43 d. f. f. d.		am 15-9-43 am 15-9-43 am 15-9-43
N	1115 II B	CAROL	ERNA	11-3-11	Kaas	Rein	Klaas	Carol, d. M...	"	"		"		
N	1116 II B	RIEDIK	Peter	10-11	Kaas	Peter	Kaas	Peter, d. K...	"	12 R 7				
N	1117 II B	VAN ROTEN	Lyn	11-11-11	Land	Jan	Jan	Lyn, d. R...	"	12 R 7				
N	1118 II B	BAUENS	George	2-5-11	Kaas	George	Bauens	George, d. B...		geleden		29-5-43		
N	1119 II B	VLAKE	Janus	22-12-11	Kaas	Janus	Bauens	Janus, d. V...						
N	1120 II B	DE VRIES	Jan	10-2-11	Kaas	Jan	Simon	Jan, d. V...						
N	1121 II B	KERBijn	ARIE	9-1-11	Kaas	Wille	Goeder	Arie, d. K...						
N	1122 II B	VAN GROEST	Peter	11-11-11	Kaas	Jan	Goeder	Peter, d. V...						
N	1123 II B	DE JONG	Geert	6-8-11	Kaas	Jan	Kaas	Geert, d. J...						
N	1124 II B	THEUNS	Francis	5-2-11	Kaas	Peter	Simon	Francis, d. T...		12 R 7		3-6-43		
N	1125 II B	POCS	Janus	11-3-11	Kaas	Jan	Simon	Janus, d. P...						

Abgangslist van Stalag IV-b met de namen van de mannen die naar Arb.kdo 460 Riesa gingen (Nationaal Archief collectie 2.13.98 inv. 20 melding 4127).

Dinsdag 3 augustus 1943

Om 03.30 uur werden we gewekt en vanmorgen om 04.15 kregen we de koffers. Appèl en weg. Alle drie de transporten gingen gelijk. Om ± 05.30 uur waren we bij het station. We hadden ons naar gesjouwd maar kwamen toch nog 10 minuten te laat voor de trein, want we zouden met de gewone personentrein gaan en die wacht natuurlijk niet. Dan maar met de volgende van 08.45 uur. Het was mooi weer dus verschillende van ons lagen zo in het zonnetje te slapen. Om 08.30 9 gingen we het station op van Neuburxdorf waarheen we gelopen waren. Om 08.45 uur kwam de trein, met ongeveer 10 man gingen we in een wagon waar al een paar burgers inzaten en daar gingen we. Vaarwel Mühlberg onze tweede verblijfplaats die ik ook nooit zal vergeten, maar waar we het toch beter hebben gehad als in onze eerste, Altengrabow. In Mühlberg waren enige personen, die ook in 't burgerleven in zulke dingen werkzaam zijn, begonnen een gedenboek te schrijven, welke titel zal zijn Prikkeldraad, Nederlandse Krijgsgevangenen spreken, hetwelk na de oorlog beschikbaar zal worden gesteld aan de krijgsgevangenen van Altengrabow en Mühlberg. Nu gingen we weer wat nieuws tegemoet, beter of slechter. Om 09.00 uur kwamen we langs Jacobsthal en om 09.15 te **Röderau** aan. Hier bleef de groep van **40 man**. Velen van hen staan vermeld op de Abgangslist van Stalag IV-b melding 4115

(Zugang Stalag IV-a Hohnstein). Even zwaaien en roepen: "Tot in Holland", en verder ging het.

Om 09.30 uur kwamen we in Riesa aan, dus maar een half uurtje sporen. Het is een groot station en een stad ongeveer als Vlaardingen. We moesten ongeveer 10 minuten lopen en kwamen toen bij ons kwartier aan: 2 barakken omgeven met prikkeldraad. Aan de voorzijde ligt de stad, aan de achterzijde de spoorweg.

Globale ligging van het onderkomen op het emplacement van Riesa (Google Earth 2001)

Onze nieuwe commandant is een Feldwebel die al op ons stond te wachten. We kregen weer verschillende redevoeringen over wat wel en wat niet mocht. Onze kledingkaarten werden gecontroleerd en we mochten naar binnen. Eén barak was voor ons. Het zag er tamelijk netjes uit: 30 x 2 bedden boven elkaar. Tot nog toe sliepen we drie hoog. De andere barak was ingericht als deels keuken en waslokaal en ander deels ingericht voor de Feldwebel en 4 Duitse soldaten als bewaking. Het werd ons allemaal direct heel mooi voorgespiegeld. We zouden extra eten krijgen enz. enz. We kregen die middag ook nog middageten en dat was goed en de meeste jongens denken al dat ze het hier geschoten hebben, maar we zullen eerst maar eens afwachten. Die avond kregen we weer wat nieuws. We mogen in het kamp niet met een jasje aan lopen. Direct als je het kamp binnenkomt moet je je jasje in een kamertje opzij van onze barak weghangen en dat kamertje wordt dan gesloten.

's Avonds om 21.00 uur of 21.30 uur, gelang de zonsondergang, is er appèl buiten en moeten we onze bovenbroek ook weghangen in het kamertje. Je loopt dan in je onderbroekje buiten. Dat is wel wat voor de winter. Geen broek of jasje mag er na het appèl meer in de barak zijn. Als je moe bent van het werken kan je door dat appèl ook niet vroeg naar bed gaan. Kort na het appèl gaat de barak op slot en komt er rond de barak een schildwacht te lopen.

Ze denken zeker dat je hem in je onderbroekje nog wil smeren. Kort na het sluiten draaien ze vanuit de andere barak het licht uit, dat is ons zeker niet toevertrouwd. Enkel twee blauwe lichtjes blijven branden.

Een toilet is er niet in de barak, die is buiten. Nu wordt er voor de nacht in het portaaltje bij de deur twee emmers neergezet. Je snapt wel een erg vieze beweging, vooral nu de meeste jongens nog aan die ziekte lijden waardoor ze er veel gebruik van moeten maken. Het wekken is 's morgens om 04.30 uur. Zo vroeg hebben we het nog nooit gehad en om 05.30 uur wordt afgemarcheerd naar het werk. We kregen die avond om 18.00 uur nog éénmaal soep, dus 2 x daags warm eten en 's avonds laat kregen we één derde kuch = 500 gram. Dat valt dus mee maar lijkt mij wat veel en zal misschien wel een vergissing zijn. Maar enfin binnen is binnen.

Woensdag 4 augustus 1943

Die morgen voor het eerst aan het werk. We moesten 54 uur per week werken, dus 9 ½ uur daar, behalve zaterdag 's middag. We werden verdeeld in drie ploegen die elk op een verschillende plaats aan de lijn gaan werken.

We moesten ongeveer een half uur langs de spoorbaan lopen en kwamen tot bij ons schaftlokaal, een oude spoorwagon, aan. Daar vlakbij moesten we werken o.l.v. twee Duitse burgers waarvan er één Rottenführer was. Het werk bestond uit: vervangen van oude bielsen en rails door nieuwe. Steeds was je dus in de weer met schop, pikhouweel of draagtang. Het was heel erg zwaar werk en de meeste jongens koelden al gauw af. Voor de meeste is het ook geen werk. De meeste zijn: schoolmeesters, winkeliers, kantoorbedienden, kappers enz., staan hun handen natuurlijk geheel verkeerd.

's Avonds werd dan ook flink gemopperd. Vooral toen nog uitkwam dat de 1/3 kuch van gisteren een vergissing was, dat we maar 1/5 kregen en we moesten wachten op ons extra rantsoen voor zware arbeid tot het aangevraagd is.

Nu, dat kan nog even duren. Voor mij was die zware arbeid helemaal niets, vooral omdat ik nog steeds niet helemaal beter ben en soms verga van hoofd- & maagpijn. Ik ging dan ook 's avonds naar de Feldwebel en zei dat ik voor de arbeidsdienst was afgekeurd en dat ik in Amersfoort een doktersattest had afgegeven, dat ik geen zware arbeid kon doen. Hij beloofde me toen een briefje mee te geven naar het werk dat ik alleen lichte arbeid kan doen, dus daar bof ik nog mee, als het tenminste doorgaat, want veel beloven kunnen ze. Er valt aan het spoor wel eens wat te zien. We zagen die dag een heel lange veewagen trein afgestampt met Russische mannen, vrouwen en kinderen, alles door elkaar, die waarschijnlijk zo van huis waren weggesleept om hier te werken. Dan gaat er soms wel even wat in de om en begint je bloed te koken.

Donderdag 5 augustus 1943

's Morgens bij het vertrek naar het werk om 1/2 6 uur was de Feldwebel nog niet op. Het beloofde briefje had ik dus nog niet maar de Oberführer die het appèl afnam beloofde dat de Feldwebel de Bahnmeisterei zou opbellen dus dat ik dat alvast tegen de Rottenführer moest zeggen. Aan het spoor was echter geen licht werk zei deze me, dus daar moest ik dan niet wezen. Ik heb die dag echter toch niets uitgevoerd, daar was ik veel te beroerd voor en zat meest in de graskant of in de wagon. We zagen die dag transporten met Engelsen Amerikanen en een trein met gewonden, vrouwen kinderen en ook mannen waarschijnlijk uit Hamburg dat ontzettend gebombardeerd wordt. Een andere werkgroep kwam thuis met het gerucht dat Italië voor de zoveelste maal gecapituleerd was, wat we natuurlijk niet geloofden.

Ik ging 's avonds weer naar de Feldwebel en ik ga morgen met 9 anderen naar het ziekenrapport. Kijken wat dat wordt. Misschien dat mijn ziekte van momenteel ook nog een beetje helpt.

Vrijdag 6 augustus 1943

Vandaag ben ik niet gaan werken en om 1/2 10 uur gingen we met 9 man naar de dokter. Dat was ± 3 kwartier lopen dwars door Riesa. Al wat je hier op straat ziet zijn vrouwen, die speelt voor melkboer, die rijdt op een transport fiets, allen verrichten mannenarbeid. Het onderzoek bij de dokter ging vlug. Ik zei dat ik een doktersattest had afgeleverd in Amersfoort en dat ik voor

de arbeidsinzet was afgekeurd. Hij keek mij in de keel en ik werd afgekeurd voor zware arbeid. Met 4 man werden we afgekeurd. Terug in het kamp verklaarde de Feldwebel dat we waarschijnlijk terug zouden gaan naar Mühlberg.

Dat ik van dat zware werk af was vond ik wel fijn, terug gaan naar Mühlberg wou ik ook wel, maar dan tezamen met mijn vrienden en niet alleen, dat leek mij niets. Voorlopig moesten we wat kampwerk verrichten, zoals barakken schoonhouden, aardappels schillen enz. Steeds meer zieken komen erbij en de meeste lijden aan je reinste dysenterie wat grotendeels toegeschreven wordt aan ondervoeding. Vooral 's nachts is het een hopeloze beweging als je gebruik moet maken van een paar emmers in een portaalpje. En het eten werkt ook niet mee om je bij te laten komen. Elke dag soep met veel water. Als de extra toewijzing voor zware arbeid nu maar spoedig los komt dan kan het nog iets ten goede veranderen, maar zulke aanvragen duren meestal nog al lang en beloven doen ze hier heel makkelijk.

Zaterdag 7 augustus 1943

Vandaag niet veel beleefd als wat corvéwerk en natuurlijk veel gemopper van de jongens op het werk en het eten. Nog steeds veel zieken en de Feldwebel zelf loopt steeds rond met norit, tabletten, pillen een soort koolpoeder enz. enz.

Zondag 8 augustus 1943

Gelukkig is 's zondags het opstaan een beetje later. De vastgestelde tijd is 1/2 6 uur, maar wegens de zieken en het zware werk mochten we nu om 7 uur opstaan. Om 9 uur was er appèl en daar zaten we de hele dag op een klein plaatsje met 60 man omgeven door prikkeldraad. De meeste jongens liggen op bed. In de hoek van de barak houdt een groepje kerkdienst. Het is verder erg stil. Een van de jongens is zwaar ziek van heimwee. Ruim 2 maanden van huis en nog steeds geen bericht. Niets. Ieder is met zijn gedachten bij huis. Hoe zou het daar gaan? Zo brengen we deze ellendige zondag door. Het eten was deze dag ook nog bijzonder slecht. Een echt Altengrabow soepje, wat de stemming ook niet verbeterde. Toch zijn er altijd nog optimisten onder de jongens. Wij hebben er ook een paar, een vrolijk stelletje Amsterdammers, die overal maar een lolletje van maken. Gelukkig dat er nog zulke bij zijn, anders was het helemaal hopeloos.

Maandag 9 augustus 1943

Vandaag hebben wij, de 4 man die thuis blijven, gewassen. De jongens hadden gisteren hun wasgoed ingeleverd en vanmorgen hebben we het met zeepoeder uitgekookt. Nu het was aardig schoon geworden. Er gaan nu geruchten dat de eerste werkelijke post direct uit Holland in Mühlberg is aangekomen. Ook gaan er geruchten dat wij spoedig weer teruggaan naar Mühlberg, want aan een stelletje zieke Hollanders hebben ze hier niets.

Dinsdag 10 augustus 1943

Vandaag niets beleeft. De gewone binnenkarweitjes en je zoveel mogelijk drukken. Het aantal zieken stijgt nog steeds en de Feldwebel weet er geen raad mee.

Woensdag 11 augustus 1943

Vanmorgen ben ik aangewezen om in de keuken te gaan werken als bijkok, daar de vorige erg ziek is. Het is een aardig werkje, stoken, koken, alles en de tijd draait weer wat vlugger. In de keuken werkt een Duitse vrouw, die twee zoons aan het front heeft. 's Morgens komt er nog een werkster. Verder is er dan de Hollandse Kok en mijn persoontje. Er is wel niet veel extra eten op de kop te tikken daar, maar toch ga ik er natuurlijk niet op achteruit. Door het grote aantal zieken moest onze tolk (Dolmetscher) mee gaan werken. Deze is onderofficier en behoeft volgens de conventie van Geneve niet te werken. Hij weigerde dan ook maar werd als het ware naar het werk toe geschopt. De Duitsers dreigden andere maatregelen te nemen, daar zij het als mouterij beschouwden. We kregen weer verschillende preken te horen wat er gebeurde bij

werkweigering enz. maar erg gewerkt wordt er meestal door de jongens niet. Vandaag zijn de eerste brieven binnen gekomen, meest nog oude gestuurd naar Altengrabow meest in juni al geschreven, maar het begin is er. Ik was nog niet bij de gelukkigen, maar vol verwachting klopt mijn hart. Ons adres is ook weer eens veranderd. Eerst was het XI-a Altengrabow, toen Stalag IV-b, Mühlberg, nu behoren we tot een andere Stalag, namelijk Stalag IV-a Hohnstein, Dresden. Dat verandert nog al eens. We mogen 6 x per maand schrijven, 2 brieven en 4 kaarten, maar sinds we hier zijn hebben we nog geen schrijfmateriaal ontvangen. Ook daar wordt nog al eens op gemopperd.

Donderdag 12 augustus 1943

Vanmorgen niets bijzonders. We aten vandaag witte kool met aardappelen gestampt. Het was niet zo heel slecht maar een paar jongens, die toch al een paar dagen wegens het werk uit hun humeur waren, protesteerden er tegen en noemden het zwijnenvoer. Dat kwam de Feldweibel te weten. Het gevolg was 's avonds 6 strafappels, ± om het half uur, waarbij achtereenvolgens, jasjes, broeken, muts en schoenen geïnspecteerd worden. Wat werd er gescholden. Wij uit de keuken behoefden er niet aan mee te doen.

Er was nog wat post ook maar voor straf werd het niet uitgedeeld. Voor ons was er echter niets bij.

Vrijdag 13 augustus 1943

's Morgens 05.30 uur werd de post van de vorige dag uitgedeeld. Voor Frans was er een brief bij en zelfs een antwoord op het eerste schrijven uit Mühlberg. Deze brief was 2 augustus uit Breda verzonden dus erg gauw hier.

Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735) kreeg een brief van een broer uit Duitsland. Verder nog een paar brieven die in juni al uit Holland gezonden waren over Altengrabow. Nu Frans post gekregen heeft, die ±10 dagen onderweg geweest is, heb ik weer moed ook eens gauw wat te horen. Nu weten we tenminste dat onze post uit Mühlberg in Holland is aangekomen. Voor Frans is, volgens die brief, ook een pakketje onderweg. Het eten was vandaag goed. Aardappelen met peen en koolrabi (soep).

Vanmiddag kwamen enige officieren op bezoek in 't kamp en de Feldweibel vertelde later dat waarschijnlijk de krijgsgevangenschap voor ons opgeheven wordt en we in de Arbeitseinsatz ingezet worden. Volgens ons moeten ze ons eerst als krijgsgevangenen in Holland weer afleveren en kunnen ons dan pas voor de arbeidsinzet oproepen. Bovendien hebben we geen burgerkleding meer bij ons. Dus we hebben weer moed spoedig naar ons Vaderlandje terug te kunnen en hoop doet leven.

Zaterdag 14 augustus 1943

Vandaag geen bijzonderheden. Vanmiddag was er enkel wat oude post van juni gestuurd naar Altengrabow. We hebben nog steeds onze 2 kaarten om te schrijven

Zondag 15 augustus 1943

Niets bijzonders. Wel broeit er wat onder de jongens die allen zeer slecht tevreden zijn over het werk en over het weinige eten. Verder was de zondag weer even ellendig als de vorige.

Maandag 16 augustus 1943

Vannacht hier voor het eerst luchtalarm. Van 01.00 – 02.00 uur moesten we in de schuilkelder. Wel toevallig dat verleden week beweerd werd, dat hier pamfletten zijn uitgegooid door de Engelsen, dat deze streek na 15 augustus gebombardeerd zou worden. En nu van 15 op 16 augustus komen ze voor het eerst hier.

Vandaag hebben de jongens slecht gewerkt en de Duitsers vatten het op als werkstaking. Onze Feldweibel is tijdelijk voor het front afgekeurd maar moet er de volgende maand weer heen. Deze laatste 14 dagen dat hij hier is, zal hij ons wel krijgen, zei hij. Strengere maatregelen

volgen. Strafappèls, vroeger naar bed, meer inspecties, enz. Wij uit de keuken vallen er nog steeds buiten. Toch krijgt hij het goede humeur van de meeste niet klein. Vandaag geen post.

Dinsdag 17 augustus 1943

Vannacht droomde ik thuis te zijn en de eerste dag raapte ik 7brieven uit de gang op, allen door mij hier uit Duitsland gestuurd. Nog steeds gaan er geruchten over de opheffing van de Hollandse krijgsgevangenschap. Was het maar waar. Wij hopen nog steeds spoedig thuis te zijn. Ik hoop en verwacht in oktober. Wij zijn allen natuurlijk vast overtuigd van de nederlaag van Duitsland en ook dat kan de Feldwebel niet hebben. Straf op straf volgt. Corveediensten, zodat de jongens als ze 's avonds moe thuis komen, alles nog eens schoon kunnen maken. De toestand wordt hopeloos. Je hebt geen moment rust. Overal zit een Duitser achter je aan. Frans kreeg vandaag het eerste, rechtstreeks uit Holland gestuurde pakketje. Wel toevallig dat hij, terwijl hij gelijk met ons geschreven heeft vanuit Mühlberg, nu al 5 dagen geleden antwoord daarop ontving en nu ook een pakketje. Je moet maar boffen. Wij hadden gelukkig weer wat te roken, want dat krijg je hier helemaal niet. Voor de meeste jongens was er weer geen post. Donderdag 11 weken hier en nog niets gehoord van thuis. Het is wel opwekkend. Sicilië is volgens de Duitse berichten nu eindelijk officieel gevallen. De geruchten waren er 5 weken geleden al. Maar het gaat goed met de oorlog, ook aan het oostfront dus we houden moed.

Woensdag 18 augustus 1943

Vannacht weer luchalarm. Om 12.15. We moeten dan vlug het bed uit. Schoenen aan en overhemd aan. Deken omslaan en naar buiten. Kregen vlug pakken in het kamertje naast de barak. De schuilkelder in en daar verder aankleden. Wij doen het meestal kalm aan en dan staan de heren maar te foeteren want het moet vlug. Om 3 uur was alles veilig. Om 1/25 uur moet je het bed uit dus de jongens hebben wel een goede nachtrust gehad. 14 Dagen geleden, direct na aankomst hier, hadden we onze eerste brief voor de maand augustus die we in Mühlberg nog hadden geschreven.

Nu we dachten dat die brief al in Holland was, blijkt dat de Feldwebel ze vastgehouden heeft wegens de adresverandering. Vandaag kregen we hem terug met 2 nieuwe brieven en 2 kaarten, waarvan we de eerste pas zondag kunnen inleveren. Dus nu zitten ze thuis weer ± 4 weken zonder bericht van ons. Een pracht regeling. Er wordt weer flink over gemopperd. Morgen zal onze Vertrouwensman Paul Leenheer (kgf 96615) een protest indienen. We lopen de kans dan weer zwaardere straffen te krijgen maar die kans willen de jongens nemen. Leenheer zal vragen met het Zweedse Consulaat in contact te mogen treden. Ook over het eten protest. In plaats van toewijzing zware arbeid krijgen we de man ongeveer een half pond aardappels.

Donderdag 19 augustus 1943

Vanmorgen is de vertrouwensman op bezoek geweest bij de Feldwebel en bracht zijn bezwaren naar voren. Na 5 minuten echter wordt hij er netjes uitgezet want de waarheid schijnen de heren niet te kunnen horen. De Feldwebel begon er zelfs over dat de Koningin met het Hollandse goud naar Engeland was, waarop Leenheer antwoordde dat hun dat schijnbaar nog erg dwars zat. Toen was de maat natuurlijk vol. De behandeling werd er niet beter op. Zodra de jongen moe thuis kwamen moesten ze de barak, washok enz. schoonmaken. Iedere keer appèl. Het was de laatste dagen ontzettend warm hier. Zo warm is het in Holland nooit. Nu heeft de Feldwebel vandaag een nieuwe straf uitgevonden. We liggen in een barak voor 22 man met 60 man. Maar dat gaat nog. Maar omdat er geen prikkeldraad voor de vensters is moeten 's avonds de ramen dicht, behalve de schuine tuimelraampjes boven de vensters.

Nu vanavond moesten we om 8 uur naar binnen, ramen en tuimelramen dicht alle luiken dicht, deur op slot en licht uit en daar zaten we om 8 uur in het donker en benauwd, het was niet om uit te houden. Mijnheer de Feldwebel werd danig verwenst. Gelukkig behielden de meeste hun goede humeur. Er werd nog gezongen en gelachen, wat de Duitsers die buiten op wacht liepen

natuurlijk nog woester maakten. Verder was het echter tamelijk ongezellig in die benauwde barak. Van nu af aan zouden de jongens met Duitse posten, gewapend met een geweer bij zich, aan 't werk gaan, om dat ze wel eens staakten. Ook de post werd vandaag voor straf niet uitgegeven.

Vrijdag 20 augustus 1943

Gelukkig kregen we vannacht een kort luchtalarm, zodat we even uit de benauwde gesloten barak konden. Het duurde van 1/2 1 - 1 uur. De toestand was vandaag onhoudbaar, steeds vliegen de Duitsers heen en weer op het werk om de jongens aan te zetten en te dreigen. Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735) kreeg zelfs een klap met de kolf van een geweer omdat hij niet vlug genoeg was. Wij in de keuken hebben er gelukkig weinig last van maar ik beklag de jongens. En de berichten van de radio, die wij in de keuken hebben, n.l. een draadverbinding met de wacht, zijn ook weinig hoopvol. Iedere morgen 7 uur luister ik naar de nieuwsberichten van Bremen maar je hoort het dan natuurlijk maar van één kant. Steeds berichten over zware afweerslagen aan het Oostfront en Engelse en Amerikaanse bomaanvallen maar grote dingen schijnen er niet te gebeuren en daar wachten wij op. Nog steeds heb ik geen post van thuis ontvangen. Wachten duurt lang.

Zaterdag 21 augustus 1943

Geen bijzondere dingen. Alleen dat de anderen nog even hard achter de vodden gezeten werden als gisteren. Sinds Mühlberg hadden we nog niets te roken gehad en de meesten rookten allerlei zelf gedroogde surrogaten. Vandaag kregen we eindelijk de man 2 Poolse sigaretten waarvan de helft uit een cartonnen mondstuk bestaat. De Feldweibel heeft verklaard dat wij hier dezelfde rantsoenen krijgen als de Duitse burgers maar waar blijft dan onze rantsoenen sigaretten, melk, havermost, peulvruchten, kaas enz. En als je recht zoekt, zoals de vertrouwensman Donderdag, word je er uitgegooid. Vandaag heb ik het moedeloze werk, een brief schrijven aan mijn vrouw, weer gedaan. Dit was schrijven N° 8 en de eerste brief van degenen die we woensdag ontvingen.

Zondag 22 augustus 1943

Zondag. Geen bijzonders. Weer één van dezelfde verschrikkelijke zondagen achter prikkeldraad. Sommige mannen is het aan te zien dat ze het zeer moeilijk hebben en als je 's nacht wakker ligt hoor je wel eens één van die grote kerels stilletjes huilen. Vanmiddag heb ik nog een kaart naar huis gestuurd met hoop op succes, schrijven N° 9. Iedere avond kijk ik hoopvol uit naar de andere dag om eindelijk eens iets van thuis te horen.

Maandag 23 augustus 1943

Vanmorgen gingen er nog geruchten dat we hier voor 3 september vandaan gaan. Waar? Ook de geruchten over de opheffing van de krijgsgevangenschap gaan nog steeds. Eindelijk heb ik vandaag mijn eerste bericht uit Holland. Een antwoordkaart die ik half juli gestuurd heb. Eindelijk bericht van thuis. Soms had je net het gevoel of je geen thuis meer had, of je alleen op de wereld stond, als je in bijna 3 maanden niets van je thuis gehoord heb. Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735) kreeg verder een pakketje van zijn broer uit Duitsland met wat meel gort en havermost dat we met z'n vieren wel fris zullen maken.

Dinsdag 24 augustus 1943

Vannacht hadden we weer eens luchtalarm. Nu van 24.00 – 02.00 uur. Je bent de volgende dag gewoon gebroken als je 2 uur in zo'n snert kelder hebt gezeten. Vandaag had ik weer post van thuis. Nu een brief van 31 juli. Was dus drie weken ruim onderweg geweest. Er zat nog een mooie trouwfoto in. Vandaag werd bekend gemaakt dat 38 man in aanmerking komen voor extra rantsoen voor zware arbeid. Ze krijgen dan brood, boter,

vlees en worst meer. De anderen zullen het ook wel spoedig krijgen. Wij in de keuken hebben het niet nodig. Wij hebben het al.

Woensdag 25 augustus 1943

Luchtalarm vannacht van 1/4 voor 12 uur - 1 uur. Ze schijnen nog al veel te bombarderen. Verder niets bijzonders. Geen post voor ons vandaag. Wel ontving een van de anderen een brief waarin stond dat ook in Holland gewerkt wordt om opheffing van onze krijgsgevangenschap te verkrijgen. Dus er schijnt toch wel iets van waarheid te zijn. Een lichtpuntje in onze ellende.

Donderdag 26 augustus 1943

Voor de 3e maal achtereen schuilkelder bezoek. Luchtalarm van 12 - 1/2 1 uur. Dus maar kort. Verder gebeurt er hier niets. Vandaag zijn 7 man teruggegaan ter omruiling naar Mühlberg omdat ze arbeidsongeschikt waren. Ook Leenheer onze gewezen vertrouwensman was er bij. 's Morgens bij het appèl verklaarde de Feldwebel dat Leenheer gezegd had: "Als je daar aan de spoorweg werkt, werk je toch maar voor de Duitse Wehrmacht". Hij noemde het muiterij en sabotage en verklaarde dat hij zwaar gestraft zou worden en blij mocht zijn als hij Holland nog terug zou zien. Daarom stuurt hij hem terug naar Mühlberg waar hij zijn straf zou ondergaan. Of het waar is moeten we afwachten, maar toch ziet het er voor Leenheer niet zo mooi uit. Vandaag heb ik nog een kaart naar huis geschreven. Schrijven N° 10.

Vrijdag 27 augustus 1943

Vannacht eindelijk eens geen luchtalarm. Er was geen post vandaag maar Joop ontving een pakketje. Het mijne verwacht ik ook elke dag, want het was volgens de kaart van Maandag, onderweg. Vanavond bij het avondappèl om 21.00 uur verklaarde de Feldwebel dat onze vriend Leenheer als voorbeeld van allen in Mühlberg terecht was gesteld⁶). Wij geloven het niet, wij kunnen het niet geloven dat voor zo'n kleinigheid een krijgsgevangene zo zwaar gestraft kan worden. Wij hopen van harte voor Paul dat de Feldwebel ons alleen bang wou maken.

Zaterdag 28 augustus 1943

Geen bijzondere dingen vanmorgen. Eindelijk kreeg ik vanmiddag 2 pakketjes van thuis. Nog al liefst 2 tegelijk. In het ene zat nog een prachtige trouwfoto, welke ik direct boven mijn bed gehangen heb, bij alle andere. Eindelijk na een maand hadden we weer wat te roken, hoewel zowel in het pakketje van Joop als die van mij slechts één pakje sigaretten was, maar we zijn er ontzettend blij mee. Ook met de etenswaren, die we wel gauw fris zullen maken.

Zondag 29 augustus 1943

Weer een zondag achter prikkeldraad. Hoeveel nog vraag je je soms wel eens af. Vandaag hebben we van de pakketjes lekker gegeten en gerookt, wat ons leed een beetje verlicht heeft. Verder hetzelfde vervelende gedoe, tenminste voor de anderen, wij in de keuken hebben altijd werk genoeg. Vandaag heb ik mijn laatste brief van deze maand naar huis geschreven. Schrijven N° 11.

Maandag 30 augustus 1943

Vandaag geen bijzondere dingen.

Dinsdag 31 augustus 1943

Koninginnedag ook zonder bijzondere gebeurtenissen.

⁶ Paulus Leenheer heeft, voor zover bekend, de oorlog overleefd. Hij is niet bekend bij de Oorlogsgraven Stichting.

Woensdag 1 september 1943

Vannacht luchtalarm van 12 - 3 uur. Na een uur in de schuilkelder gezeten te hebben mochten we echter gekleed naar bed zodat we bij werkelijk gevaar direct naar buiten konden. Er gebeurde echter niets hier, wel horen we ze steeds vliegen. Leipzig moet zwaar gebombardeerd zijn en Berlijn. Geen post vandaag.

Donderdag 2 september 1943

Na weer in een tijdje niets van thuis gehoord te hebben kreeg ik vandaag ineens drie brieven tegelijk. Een van 1 augustus, een van de dertiende, en een van 17 augustus waarmee ik erg blij was. Verder vandaag geen bijzonders.

Vrijdag 3 september 1943

Niets te melden.

Zaterdag 4 september 1943

Luchtalarm van 12 - 2 uur. Gekleed naar bed. Naar we later hoorden waren Leipzig en Berlijn zwaar gebombardeerd. Vandaag kreeg ik weer een pakketje van thuis. Ditmaal 2 kg. verzonden 18 augustus over het Rode Kruis. Het werd met vreugde ontvangen. Gelukkig zat er ook weer een pakje shag in want we hebben zolang we hier in Riesa zijn in het geheel slechts 2 sigaretten ontvangen. Vanmorgen gebeurde het eerste ongeluk op het werk. Eén kwam thuis met een gespleten teen en werd later naar het ziekenhuis gebracht. Vandaag werd officieel bekend dat de Geallieerde in Zuid-Italië geland zijn en reeds 50 km. zijn opgerukt. Geruchten gaan er dat ook Zweden in oorlog met Duitsland zou zijn. Ons optimisme laait op.

Zondag 5 september 1943

Geen bijzonders. Vandaag weer een brief naar huis gestuurd. N° 12.

Maandag 6 september 1943

Vandaag werd het loon van de Bahnmeisterei over 20 dg. uitbetaald. 70 Pf per dag, ik ontving 15 M.10. Vandaag kregen we geen radio in de keuken. We mogen zeker de nieuwsberichten niet horen.

De toestand was weer hopeloos. De Duitse posten scholden en zaten steeds achter je vodden. En wat we gedaan hebben weten we niet, maar voor straf werd vandaag de post van thuis niet uitgedeeld.

Dinsdag 7 september 1943

Ook vandaag werd de post niet uitgereikt en werden we steeds door de Duitsers opgejaagd. Dat was niet goed, dat deugde niet. De mannen op het werk werden opgejaagd en 's avonds kregen ze dan nog strafappèls. Soms ben je bang dat je het niet uit zou houden en gek zou worden. Soms kan je je ook moeilijk inhouden en sta je op je benen te trillen om één van die heren aan te vliegen, waar het hen natuurlijk om te doen is. Ze dreigen je steeds maar met het lot van ons aller vriend Paul Leenheer (kgf 96615), wat we nog steeds niet kunnen geloven, of ze hebben het over een heel klein gaatje in de linker borst. We vermoeden dat het heel slecht gaat met de oorlog en dat ze zich op die manier moeten luchten. Als dat zo is, hebben we het er wel voor over en zullen ons er wel doorheen slaan.

Woensdag 8 september 1943

Vandaag gebeurden er 2 ongelukken op het werk. Gelukkig niet ernstig. Een gespleten teen weer en een vinger. Beide onder een rails geklemd. De jongens werden toen van sabotage beschuldigd want of die twee hadden expres hun hand en voet eronder gehouden, of de anderen hadden expres de rails laten vallen. We werden vandaag dubbel opgejaagd. Moesten om 19.00 uur naar bed als kleine kinderen en net als 19 augustus werd deze voor 32 man

bestemde barak, waar wij met 53 man in lagen, geheel luchtdicht afgesloten. Het was ontzettend benauwd.

Er waren vandaag 8 pakketten en nog meer post gekomen maar werd nog niet uitgereikt. Sjors onze chef-kok moest voor straf en wegens te weinig werkkrachten morgen naar de Baustelle (het werk) en ik moet zijn baantje overnemen. We zullen zien hoe ik het er af breng, misschien volg ik hem wel gauw want als chef-kok zijnde word je geducht op je vingers gekeken.

Donderdag 9 september 1943

Vandaag werd bekend dat 's nacht Italië gecapituleerd is. Nu moeten wij het natuurlijk nog meer ontgelden. Weer geen post of pakketjes, 7 uur naar bed, terwijl we allen even later er weer uit moesten om onze voeten te wassen die volgens hen niet schoon genoeg waren en een paar moesten voor straf 50 maal rond een berg zand lopen voor de barak op hun blote voeten. Zo zoeken ze om je te negeren, op te hitsen, te kwetsen. Maar we houden ons taai. Het gaat goed met de oorlog.

Vrijdag 10 september 1943

Vandaag gaat het iets beter. Een Ober-Leutnant is hier geweest en we hoorden dat de Feldweibel flink werd uitgekafferd. De Duitsers zijn daarna wat kalmer. De post werd uitgedeeld. Ik kreeg twee antwoordkaarten. Eén van 27 juli, dus erg oud en nog van Altengrabow, en één van 19 augustus dus 3 weken onderweg geweest. Maar je bent er weer erg blij mee een bekend handschrift te zien en een bekende naam. Joop en Henk v.d. Burgh, bijgenaamd Puck (kgf 106735) kregen ieder een pakketje via het Rode Kruis.

Vandaag regen we het geld dat we in Altengrabow hadden ingeleverd. Ik kreeg 14 M. 20 in legergeld natuurlijk. Gewone Marken mogen wij niet hebben, zeker met het oog op ontvluchten. Het koken in de keuken gaat nog steeds goed. 's Morgens is de Duitse vrouw er die kookt, 's middags kook ik alleen met een bijkok, die er net zoveel van af weet als ik, maar tot nu toe gaat het goed. In Rusland gaat het ook zeer goed, hoorden we vandaag en trekken de Duitsers steeds terug.

Zaterdag 11 september 1943

Vandaag geen bijzondere gebeurtenissen. Weer een kaart naar huis gestuurd. N° 13. Geruchten gaan er dat Kreta, Sardinië en Corsica door de geallieerden zijn bezet.

Zondag 12 september 1943

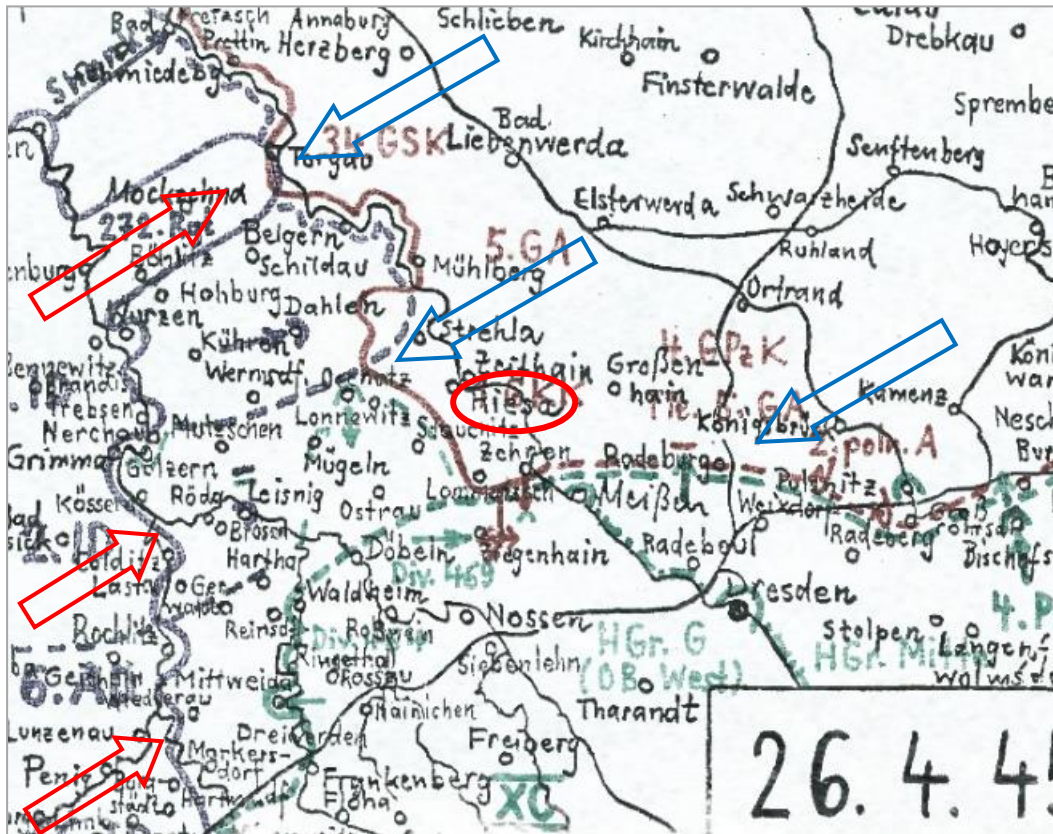
Vandaag hebben we alleen moeten koken, want de kokkin kwam niet. We aten peen en koolrabi met pelkartoffelen. Het ging heel goed. Vandaag een kaart geschreven: N° 14. Mussolini moet door de Italiaanse generaal Bodoglio gevangen genomen zijn en zou aan de Geallieerden uitgeleverd worden.

Tot zover het dagboek.

Soldaat Pols vermeldde op zijn repatrieringsformulier het doodschietsen op 24 maart 1945 (niet 24 mei 1945 zoals hij vermeldde) in Riesa van korporaal 12 R.I. Tjabbe de Groot (kgf 107567) door P. Kersten, Strehlaer Strasse 53 Riesa-Gröba.

Soldaat Pols is tot in april 1945 in het Arb.kdo Riesa gebleven dat dicht bij de westelijke oever van de Elbe is gelegen. Rond 22 april 1945 staan de Russische troepen op de andere, oostelijke oever van de Elbe.

Op 26 april zijn de Russen de Elbe overgetrokken en is Riesa bevrijd.

De Amerikaanse troepen (rode pijlen) rukken op vanaf de rivier de Mulde in de richting van Torgau. De Russische troepen rukken vanuit het oosten op (blauwe pijlen) tot aan de rivier de Elbe en steken deze ter hoogte van Riesa over. Het gebied tussen de Mulde en de Elbe wordt een niemandsland waar incidenteel nog vertwijfelde Duitse tegenstand wordt geleverd, veelal door leden van de Volkssturm en Hitlerjugend. De laatste Duitse troepen zijn dan al in noordelijke richting aan het terugtrekken in de richting van Berlijn.

In mei 1945 is Jan Pols waarschijnlijk via het Amerikaanse opvangcentrum in Torgau overgebracht naar het centrum voor "Displaced POW and Civilians" te Polenz-Brandis en daarna per trein vanuit Leipzig over Frankrijk, Luxemburg en België naar Nederland teruggekeerd. Op 23 mei 1945 vulde hij in de van Horne-kazerne te Weert zijn repatrieringsformulier in (Nationaal Archief collectie 2.13.98 inv. 140).

Ontvangst-Centrum Gerechtrepatrieerde Krijgsgevangenen WEERT

4145

1. Datum aankomst in Centrum : 23 Mei 1945
2. Naam en Voornamen : W. G. Johanna Jans
- 2a. Wanneer en waar gemeld of gearresteerd? : 3 Juni 1943 Binnesteat
3. Geboorteplaats en -datum : Maastricht 12 Mei 1920
4. Beroeps, Reserve of Dienstplichtig : Dicht
5. Rang en Wapen : Soldaat Jagers
6. Datum laatste bevordering : [blank]
7. Onderdeel, waarbij ingedeeld op 15 Mei 1940 : 24 RB 1
8. Functie op dien datum : soldaat
9. Stamboeknummer : [blank]
10. Datum van aanvang krijgsgevangenschap : 3 Juni 1943
11. Krijgsgevangenkampen, waarin achtereenvolgens verblijf werd gehouden : Albengraben, Mühlberg, Hebraten
12. Krijgsgevangenummer : 106 1733 XI 4
13. Naam en adres naaste familie : W. G. M. van Nieuwlaar, Bachstraat 28, Maastricht 36
14. Adres tijdens het buitengewoon verlof : W. G. M. van Nieuwlaar, Bachstraat 28, Maastricht 36
15. Uitbetaald voorschot : [blank]
16. Was de verzorging gedurende de krijgsgevangenschap : goed, middelmatig of slecht? : Slecht
17. Welke werkzaamheden werden aan U opgedragen? : Werk in Krijgsgevangenkamp

Bij de beantwoording van de vragen 18 t/m. 23 te vermelden: namen, rangen, leeftijden, adressen.

18. Zijn U sterigevalen bekend van andere krijsg-gevangenen?

*H. J. P. de Groot, Rijnland 31j.
J. J. Munnig, Wag 32 65°
Groningen*

Datum, oorzaak en plaats van overlijden

*doedgeschieten 24 Mei 1945 in het
bosje door G. Kersten
Ruehlmanstr. 53 Giela - Nieuw-
Elke*

19. Zijn U gevallen van ernstige ziekten bekend en hoe was de behandeling?

20. Zijn U gevallen bekend van ontvluchting uit krijsggevangenschap?

21. Zijn U namen bekend van ziek achtergebleven krijsggevangenen en zoo ja, waar?

22. Zijn U namen bekend van door den vijand vrijgelaten krijsggevangenen, uit hoofde van hunne politieke gevoelens?

23. Zijn U namen bekend van krijsggevangenen, die in vijandelijken dienst zijn getreden?

24. Zijn U gevallen bekend van oorlogsmisdaden en overtredingen van de Conventie van Genève?

Zoo ja, dan wordt U verzocht, met het oog op de bestraffing van oorlogsmisdadigers een afzonderlijk uitvoerig verslag bij te voegen, onder vermelding van tijd, plaats en omstandigheden den misdaad en de namen, adressen, enz. van de verantwoordelijke personen.

25. Hebt U ernstige klachten, omtrent de gedragingen van Uwe mede-krijsggevangenen?

Zoo ja, dan wordt U verzocht een afzonderlijk uitvoerig verslag bij te voegen, onder vermelding van namen, rangen en adressen.

Weert, *23 Mei* 1945.

De *Soldaat* (rang)

(handteekening)

Datum van vertrek uit ontvangstcentrum:

30 Mei 1945